- Aanbiedingsbrief
- Onze kernboodschappen
- Onze conclusies
- Ontwikkelingen 2022
- Jaarverslag
- Jaarrekening
- Controleaccenten
- Vooruitblik
- Onze samenwerking
- Bijlagen

Accountantsverslag 2022

Gemeente Leeuwarden

PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.
21 juni 2023

• www.visitleeuwarden.com

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Jaarverslag
Jaarrekening
Controleaccenten
Vooruitblik
Onze samenwerking
Bijlagen

Aanbiedingsbrief

Gemeente Leeuwarden
T.a.v. de raad en het college van burgemeester en wethouders
Postbus 21000
8900 JA LEEUWARDEN

21 juni 2023

Referentie: A6Q4UCDNFENH-954264386-80

Geachte leden van de raad en het college,

Hierbij bieden wij u ons accountantsverslag aan dat wij hebben opgesteld in het kader van onze opdracht om de jaarrekening 2022 (de 'jaarrekening') van de gemeente Leeuwarden te controleren. We hebben de controle uitgevoerd in overeenstemming met ons controleplan van 25 november 2022.

Ons accountantsverslag gaat in op de belangrijkste bevindingen uit onze controle van uw jaarrekening en is met de gemeentesecretaris en wethouder financiën besproken op 31 mei 2023.

De belangrijke thema's in dit verslag zijn onder andere:

- de waardering van de grondexploitaties en de aanstaande ontwikkelingen;
- de controle van de aanbestedingen inclusief uitkomsten; en
- de samenwerking tijdens het jaarrekeningproces.

Wij hebben de inhoud van dit verslag tijdens de vergadering van de auditcommissie op 21 juni 2023 besproken. Hebt u in de tussentijd nog vragen, neemt u dan gerust contact met ons op.

Wij bedanken u en uw medewerkers voor de medewerking tijdens onze controle.

Hoogachtend,
PricewaterhouseCoopers Accountants N.V.

Dit document is elektronisch ondertekend door:

Martine Koedijk

drs. M.J.A. Koedijk RA RE
partner

PricewaterhouseCoopers Accountants N.V., Thomas R. Malthusstraat 5, 1066 JR Amsterdam, Postbus 90357, 1006 BJ Amsterdam
T: 088 792 00 20, F: 088 792 96 40, www.pwc.nl

'PwC' is het merk waaronder PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. (KvK 34180285), PricewaterhouseCoopers Belastingadviseurs N.V. (KvK 34180284), PricewaterhouseCoopers Advisory N.V. (KvK 34180287), PricewaterhouseCoopers Compliance Services B.V. (KvK 51414406), PricewaterhouseCoopers Pensions, Actuarial & Insurance Services B.V. (KvK 54226368), PricewaterhouseCoopers B.V. (KvK 34180289) en andere vennootschappen handelen en diensten verlenen. Op deze diensten zijn algemene voorwaarden van toepassing, waarin onder meer aansprakelijkheidsvoorwaarden zijn opgenomen. Op leveringen aan deze vennootschappen zijn algemene inkoopvoorwaarden van toepassing. Op www.pwc.nl treft u meer informatie over deze vennootschappen, waaronder deze algemene (inkoop) voorwaarden die ook zijn gedeponeerd bij de Kamer van Koophandel te Amsterdam.

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Jaarverslag
Jaarrekening
Controleaccenten
Vooruitblik
Onze samenwerking
Bijlagen

Dit verslag is opgesteld uitsluitend voor gebruik door de raad en het college van burgemeester en wethouders van de gemeente Leeuwarden. Op dit verslag kan niet door derden worden gesteund aangezien derden niet op de hoogte zijn van het doel van de werkzaamheden en de resultaten onjuist kunnen interpreteren. Wij aanvaarden geen aansprakelijkheid, zorgplicht en/of verantwoordelijkheid jegens andere partijen dan de gemeente Leeuwarden.

Onze kernboodschappen

Een goedkeurende controleverklaring

De accountantscontrole van de gemeente Leeuwarden is afgerond. Wij hebben een goedkeurende controleverklaring afgegeven op de aspecten getrouwheid en financiële rechtmatigheid. Daarnaast geldt dat we geen indicaties van fraude en/of niet-naleving van wet- en regelgeving hebben, uitgezonderd de bevindingen ten aanzien van de naleving van aanbestedingsrichtlijnen.

Omvangrijke bevindingen in naleving aanbestedingsrichtlijnen

Uit de controle (interne controle, verbijzonderde interne controles (VIC) en accountantscontrole) blijken omvangrijke bevindingen in de naleving van de Europese aanbestedingsrichtlijnen (€ 5,4 miljoen). Dit betreft voor € 5,1 miljoen aan fouten die reeds in voorgaande jaren zijn geconstateerd en doorlopen in 2022. Daarnaast is er voor € 0,3 miljoen aan nieuwe onrechtmatige contracten geconstateerd in 2022. De risicovolle dossiers en dossiers met bevindingen zijn intern nadrukkelijk besproken door de controllers. De verwachting bestaat dat (indien nieuwe bevindingen beperkt blijven) het foutbedrag de komende jaren daadwerkelijk zal gaan dalen. Wij vragen wel aandacht voor het blijven verbeteren van de interne beheersing in de primaire processen (dit komt ook uit de door de VIC uitgevoerde procescontrole).

Actualisering grondexploitaties kent belangrijke bijstellingen, uitgangspunten Middelsee fase 2 adequaat onderbouwd

De gemeentelijke grondexploitaties zijn voor de jaarrekening 2022 geactualiseerd. Wij hebben vastgesteld dat de gemeente Leeuwarden evenwichtige en realistische uitgangspunten heeft gehanteerd bij de waardering van de grondexploitaties.
Hierbij hebben de macro-economische ontwikkelingen een belangrijk financieel effect. Bij de actualisering is hier rekening mee gehouden door onder andere de verwachte kosten aanzienlijk te verhogen, maar ook de verwachte verkopen meer te spreiden (bijvoorbeeld voor bedrijventerreinen als gevolg van energieschaarste).

Hierdoor is het verwachte resultaat op met name Zuidlanden gedaald naar nihil en is het risicoprofiel van de grondexploitaties gestegen. Hiertoe heeft een aanvullende storting plaatsgevonden in de reserve grondexploitatie (€ 5,5 miljoen). De belangrijkste inhoudelijke ontwikkeling betreft de verwerking van het nieuwe stedenbouwkundig plan voor Middelsee fase 2 (deelplan van grondexploitatie Zuidlanden). Hierbij is de actualisering per december 2022 en de vaststelling van het stedenbouwkundig plan in maart 2023 als basis gebruikt voor de waardering in de jaarrekening.
De uitgangspunten van de schattingen voor dit deelgebied zijn adequaat onderbouwd. Onze indruk is dat Leeuwarden de ontwikkelingen in de markt adequaat monitort.

Gericht stappen gezet, maar jaarrekeningproces vraagt nadrukkelijk aandacht

Leeuwarden heeft op onderdelen positieve stappen gezet in het jaarrekeningproces. Zo is het proces van de grondexploitaties verbeterd, hebben we veel vroegtijdig overleg gehad over belangrijke thema's en is, ondanks mutaties aan beide kanten, de communicatie goed geweest. Wel zien wij belangrijke verbeterpunten in het jaarrekeningproces die nadrukkelijk aandacht vragen van de brede gemeentelijke organisatie (en niet alleen SSC/VIC). Het gaat hierbij om de verbetering van de kwaliteit en tijdigheid van de oplevering van het jaarrekeningdossier, het verkorten van de doorlooptijd van beantwoording van vragen en het aanscherpen van de interne review op het jaarrekeningdossier (om bevindingen intern al te constateren en daarop te acteren). Wij hebben afgesproken dat we in juli het jaarrekeningproces samen evalueren en hierbij de verbeteracties zullen identificeren.

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Jaarverslag
Jaarrekening
Controleaccenten
Vooruitblik
Onze samenwerking
Bijlagen

Onze kernboodschappen

Kwaliteit van het jaarverslag kan verder verbeteren, positief dat aandacht wordt besteed aan SDG's

Uw jaarverslag en jaarrekening voldoen aan het BBV. In de jaarstukken is veel informatie opgenomen, onder andere per programma de in 2022 verrichte activiteiten (en gericht ook wat dit voor effect heeft opgeleverd) en de financiële realisatie (inclusief toelichting op de verschillen tussen begroting en realisatie). Het is positief dat Leeuwarden steeds meer aandacht besteed in de jaarstukken aan de Sustainable Development Goals. Wij classificeren de jaarstukken vanuit informatiewaarde als voldoende, maar zien ook mogelijkheden om een verdere kwalitatieve stap te zetten (onder andere meer koppeling aanbrengen tussen inhoudelijke en financiële prestaties, het toelichten van ontwikkelingen indicatoren). Inmiddels is een traject gestart (onder andere samen met de auditcommissie) om te komen tot een verdere doorontwikkeling van de begroting. Wij adviseren de geconstateerde ontwikkelpunten hierbij te betrekken (aangezien begroting basis is voor uiteindelijk de jaarverslaggeving).

Schaarste aan capaciteit en materialen vraagt om prioritering

In de toelichting op de programma's lezen wij geregeld als verklaring voor de lagere lasten dat door krapte op de arbeidsmarkt of van grondstoffen de capaciteit of materialen niet beschikbaar waren (bij de gemeente of bij aanbieders) om de geplande uitvoering te realiseren. Wij adviseren waar mogelijk expliciete keuzes te maken in de prioritering van (niet-wettelijke) taken en selectie van maatregelen (zie blog).

Positief resultaat over 2022 van € 3,9 miljoen, grote afwijking tussen begrote en werkelijke realisatie van baten en lasten (voor reservemutaties)

Het positieve resultaat is hierbij een combinatie van een aantal extra baten (onder andere vergoeding voor opvang Oekraïners, aanvullende uitkering gemeentefonds) en aanvullende kosten (onder andere storting reserve grondexploitatie en aantal getroffen voorzieningen voor personele kosten). Conform de afgelopen jaren is het resultaat voor mutaties in reserves veel hoger dan begroot (begroot € 25 mijloen negatief, werkelijk € 15 miljoen positief).

Van dit verschil wordt ruim € 31 miljoen 'doorgeschoven' naar volgend jaar via de reserve budgetoverheveling. Het is belangrijk om het voorspellend vermogen verder te vergroten, mede gezien de steeds meer toenemende onzekerheden (onder andere ontwikkeling rente, inflatie, economische omstandigheden) en de schaarste in mens en middelen (zie hiervoor).

De financiële indicatoren zijn door positieve jaarresultaten in de afgelopen jaren gestegen (onder andere solvabiliteit en netto schuldquote). Wel bestaan richting de komende jaren belangrijke onzekerheden die het financieel beeld aanzienlijk kunnen beïnvloeden, zoals inflatie en verwachte vermindering van gemeentefondsuitkering.

Rapporteren door middel van een nieuwe controleverklaring

Wij hebben in onze controleverklaring 2022 voor het eerst gerapporteerd over frauderisicobeheersing en de financiële positie van uw gemeente. Wij hebben uw frauderisicobeheersing beoordeeld. Leeuwarden is zich in algemene zin bewust van frauderisico's, maar kent geen specifieke frauderisicoanalyse. Het is wel aan te bevelen die in 2023 op te stellen en op basis hiervan te beoordelen of er aanvullende beheersingsmaatregelen of interne controles noodzakelijk zijn. Mede door het toegenomen belang en landelijke aandacht voor dit onderwerp (onder andere over fraude en corruptie). Daarnaast hebben wij uw toelichtingen in de paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing over uw financiële positie beoordeeld. Wij vinden dat de gemeente Leeuwarden in voldoende mate rekening houdt met de relevante financiële risico's. Uw benodigde weerstandscapaciteit bedraagt € 35 miljoen en wordt opgevangen door de beschikbare weerstandscapaciteit (totaal € 50 miljoen).

Controleaccenten

Tijdens de vergadering van de auditcommissie van 9 november 2022 hebt u ons controleaccenten meegegeven, waarover wij u additioneel informeren. In deze rapportage geven wij een terugkoppeling hierop.

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Jaarverslag
Jaarrekening
Controleaccenten
Vooruitblik
Onze samenwerking
Bijlagen

Onze conclusies

Ons oordeel bij uw jaarstukken 2022 is goedkeurend voor zowel getrouwheid als rechtmatigheid

Uw jaarrekening geeft een getrouw beeld

Wij hebben onze accountantscontrole van de jaarrekening 2022 van de gemeente Leeuwarden afgerond. Wij verstrekken een goedkeurende controleverklaring op de aspecten getrouwheid en financiële rechtmatigheid, onder het voorbehoud dat de jaarrekening ongewijzigd wordt vastgesteld door de raad.

Fouten en onzekerheden geconstateerd in relatie tot getrouwheid

In totaliteit hebben we voor € 0,55 miljoen aan fouten en € 0,96 mijloen aan onzekerheden geconstateerd in relatie tot getrouwheid. De overzichten van deze fouten en onzekerheden inzake getrouwheid worden hier getoond.

De totale rechtmatigheidsfout is € 5,5 miljoen

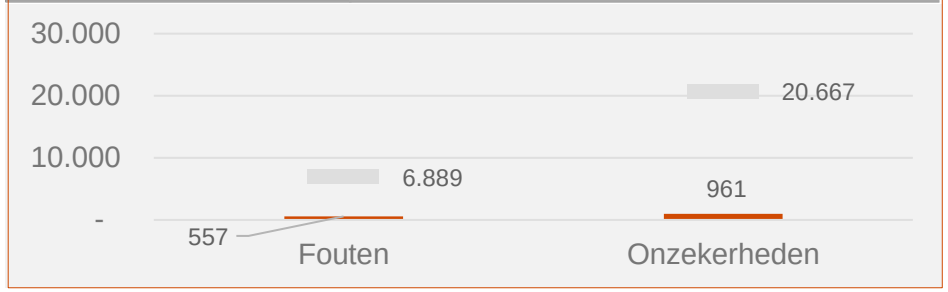
Het totaal van de rechtmatigheidsfouten en -onzekerheden komt neer op respectievelijk € 5,95 miljoen en € 0,96 miljoen (2021: € 3,7 miljoen en € 0,9 miljoen). Afwijkingen van de rechtmatigheidscriteria zijn veelal niet te corrigeren. Het detailoverzicht van fouten en onzekerheden inzake rechtmatigheid wordt hier getoond.

Overige informatie in uw jaarverslag is consistent met uw jaarrekening

Als accountants zijn wij ervoor verantwoordelijk dat wij in onze controleverklaring verslag uitbrengen over de overige informatie die in het jaarverslag is opgenomen. De overige informatie omvat uw jaarverslag, programmaverslag, de paragrafen en de bijlagen. Wij hebben geen materiële inconsistenties, materiële onjuistheden en/of omissies opgemerkt in de informatie die op grond van het BBV (Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten) moet worden verstrekt.

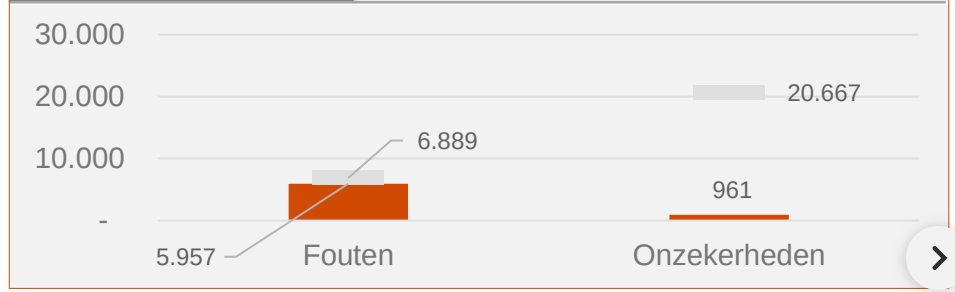
Getrouwheid

Oordeel: Goedkeurend

Rechtmatigheid

Oordeel: Goedkeurend

■ = absoluut bedrag fouten of onzekerheden x €1.000 ■ = door u vastgestelde goedkeuringstolerantie x €1.000

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Jaarverslag
Jaarrekening
Controleaccenten
Vooruitblik
Onze samenwerking
Bijlagen

Overzicht van ongecorrigeerde fouten en onzekerheden inzake getrouwheid

De volgende geconstateerde afwijkingen betreffen de ongecorrigeerde fouten en onzekerheden in relatie tot getrouwheid, boven de gestelde rapporteringstolerantie van €344.000.

Het college heeft geconcludeerd dat het kwalitatieve en kwantitatieve effect niet materieel is. Wij zijn het eens met deze beoordeling van het college.

#	Beschrijving	Jaarrekeningpost	Fouten	Onzekerheden
1	Onzekerheid kasstelsel SVB	Pgb – Wmo & Jeugd	-	€ 380.000
2	Prestatielevering zorg in natura	ZIN – Wmo & Jeugd	-	€ 581.000
3	Inkoopfacturen 2023 ten onrechte niet verwerkt in het boekjaar 2022	Diverse balansposten/lasten	€ 557.000	-
		Totaal	**€ 557.000**	**€ 961.000**

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Jaarverslag
Jaarrekening
Controleaccenten
Vooruitblik
Onze samenwerking
Bijlagen

Overzicht van fouten en onzekerheden inzake rechtmatigheid

De volgende geconstateerde afwijkingen betreffen de geconstateerde fouten en onzekerheden in relatie tot rechtmatigheid, boven de gestelde rapporteringstolerantie van €344.000. Afwijkingen in relatie tot rechtmatigheid zijn niet te corrigeren.

Het college heeft geconcludeerd dat het kwalitatieve en kwantitatieve effect niet materieel is. Wij zijn het eens met deze beoordeling van het college.

#	Beschrijving	Jaarrekeningpost	Fouten	Onzekerheden
1	Onrechtmatigheden in de aanbestedingen	Inkopen en aanbestedingen	€ 5.400.000	
2	Een ongecorrigeerde correctie voor getrouwheid is ook een bevinding voor rechtmatigheid		€ 557.000	€ 961.000
		Totaal	**€ 5.957.000**	**€ 961.000**

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Fysiek domein
Sociaal domein
Jaarverslag
Jaarrekening
Controleaccenten
Vooruitblik
Onze samenwerking
Bijlagen

Ontwikkelingen 2022

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Fysiek domein
Sociaal domein
Jaarverslag
Jaarrekening
Controleaccenten
Vooruitblik
Onze samenwerking
Bijlagen

Grondexploitaties - controle

De boekwaarde van de grondexploitaties is gestegen

De voorraad onderhanden werk inzake grondexploitaties bedraagt per 31 december 2022 € 164,2 miljoen (2021: € 150,5 miljoen). Het saldo ultimo 2022 bestaat uit de brutoboekwaarde van € 166,6 miljoen (2021: € 152,7 miljoen) en de gevormde verliesvoorzieningen van € 2,4 miljoen (2021: € 2,2 miljoen). De nettoboekwaarde van grondexploitatie Zuidlanden bedraagt € 160,4 miljoen (2021: € 147,4 miljoen). De stijging van de nettoboekwaarde in 2022 wordt grotendeels veroorzaakt door kosten bouw- en woonrijpmaken met name in Middelsee, Unia en De Hem.

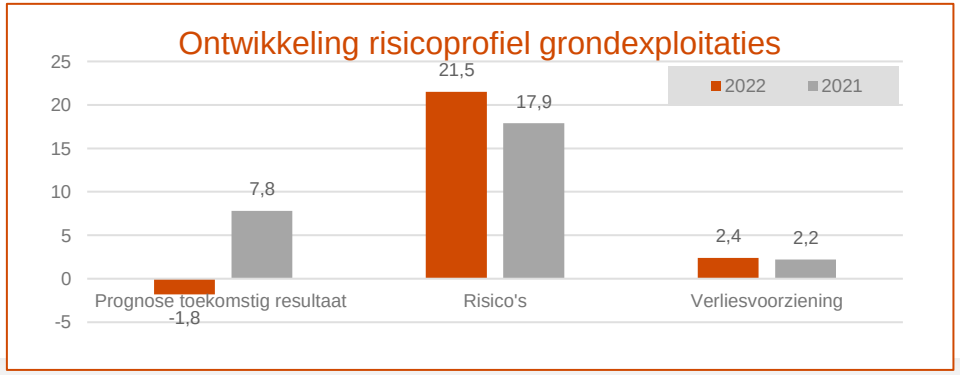
De grondexploitaties zijn in het najaar en voor de jaarrekening geactualiseerd

In het najaar 2022 zijn de grondexploitaties naar de peildatum 1 januari 2022 geactualiseerd. Deze actualisatie is op 21 december 2022 door de gemeenteraad goedgekeurd. In het voorjaar 2023 heeft de gemeente Leeuwarden ten behoeve van de jaarrekening een technische herziening met peildatum 1 januari 2023 opgesteld. In deze herziening zijn de gehanteerde parameters en uitgangspunten (onder andere de kosten- en opbrengstenstijging) geactualiseerd. Dit is gezien de beweging in de markt ook van belang. Deze actualisatie is het uitgangspunt voor de jaarrekening 2022.
De waardering van de grondexploitaties is voor een groot deel afhankelijk van schattingen. Aan deze schattingen liggen diverse parameters en uitgangspunten ten grondslag. Als onderdeel van de jaarrekeningcontrole hebben wij bepaald dat de parameters voor de grondexploitaties realistisch en evenwichting zijn ingeschat.

Het risicoprofiel van de grondexploitaties stijgt

In 2022 is als gevolg van de uitvoering van de grondexploitaties per saldo een bedrag van € 8,7 miljoen gestort in de reserves grondexploitaties. Dit bestaat met name uit een bijstelling van de voorziening voor negatieve grondexploitaties (€ 1,1 miljoen), de afronding van het project Steenslân (€ 1,1 miljoen positief) en een aanvullende storting in de reserve als gevolg van het toegenomen risicoprofiel (€ 5,5 miljoen). De verwachte resultaten op de grondexploitaties zijn daarbij afgenomen, met name als gevolg van de inflatie, rentestijging en het inrekenen van het nieuwe stedenbouwkundig plan van Middelsee fase 2 dat is ingerekend in de grondexploitatie Zuidlanden. Eind 2021 was de verwachting nog dat Zuidlanden € 9 miljoen positief resultaat zou behalen. Dit is door de hiervoor benoemde aanpassingen gedaald naar € 0,1 miljoen.

Voor het boekjaar 2022 heeft de gemeente Leeuwarden opnieuw een ‘Monte Carlo Simulatie’ uitgevoerd waarmee de risico-inschatting voor de grondexploitatie Zuidlanden wordt bepaald. Hierbij gaat het om risico’s die nog niet zijn ingerekend in de grondexploitatie. De totale risico-inschatting voor de grondexploitatie Zuidlanden bedraagt € 21,5 miljoen ten opzichte van € 17,9 miljoen voorgaand jaar (met name door kostenstijgingen en stijging rente).

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Fysiek domein
Sociaal domein
Jaarverslag
Jaarrekening
Controleaccenten
Vooruitblik
Onze samenwerking
Bijlagen

Grondexploitaties - parameters

De parameters voor de grondexploitaties zijn evenwichtig en realistisch ingeschat

De waardering van uw grondexploitaties is voor een groot deel afhankelijk van schattingen. Om inzicht te krijgen in de financiële risico's stelt de gemeente exploitatieoverzichten op waarin een schatting is opgenomen van de te maken kosten en opbrengsten. Aan deze schattingen liggen diverse parameters en uitgangspunten ten grondslag.

In december 2022 heeft u als raad de uitgangspunten vastgesteld die worden gehanteerd voor de herziening ten behoeve van de jaarrekening 2022. Het betrof de te hanteren planningen voor de verkopen van bouwgrond voor woningen en bedrijven en de te hanteren parameters voor rente, kosten- en opbrengststijging.

Wij hebben de gehanteerde uitgangspunten en parameters beoordeeld. Wij hebben vastgesteld dat de parameters bij de technische herziening voor de jaarrekening zijn geactualiseerd als gevolg van de hoge inflatie die in de loop van 2022 is ontstaan. De kostenstijging voor niet-woningbouw is hoger dan de kostenstijging voor woningbouw. De reden hiervoor is dat er in woningbouwgebieden veelal gebruik wordt gemaakt van open verhardingen (bijvoorbeeld klinkers) en bij bedrijventerreinen met name gebruik wordt gemaakt van gesloten verhardingen (bijvoorbeeld asfalt). De prijzen van gesloten verhardingen zijn sterker gestegen dan de prijzen van open verhardingen in verband met de kostenstijging van onder andere olie en gas.

De onderstaande parameters zijn evenwichtig en realistisch bepaald. Naast het toepassen van onderstaande parameters zijn ook de geraamde (nominale) kosten en opbrengsten in de grondexploitaties geactualiseerd per prijspeil 1 januari 2023. Wij hebben deze uitvoerig besproken, gericht onderbouwingen verkregen en kunnen ons vinden in de huidige inschattingen.

Gezien de ontwikkelingen in de markt (rondom verkoopprijzen, inflatie, rente, schaarste van middelen) is het belangrijk om de ontwikkelingen en realisatie van de schattingen goed te volgen.

Parameters t.b.v. jaarrekening 2023	1-1-2023	2023	2024	2025 e.v.
Rente boekwaarde	1,49%	1,66%	1,66%	1,66%
Kostenstijging woningbouw Zuidlanden	10%	2,9%	2%	2%
Kostenstijging woningbouw dorpen	7%	2,9%	2%	2%
Kostenstijging niet-woningbouw	13%	2,9%	2%	2%
Opbrengstenstijging woningbouw	2,5%	1%	1,5%	2%
Opbrengstenstijging niet-woningbouw	1%	1%	1%	1%

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Fysiek domein
Sociaal domein
Jaarverslag
Jaarrekening
Controleaccenten
Vooruitblik
Onze samenwerking
Bijlagen

Grondexploitaties - ontwikkelingen

Onderstaand gaan wij in op een aantal relevante ontwikkelingen in de grondexploitaties

Nieuw stedenbouwkundig plan voor Middelsee fase 2

In oktober 2022 is het nieuwe stedenbouwkundig plan ter visie gelegd door het college voor Middelsee fase 2. Dit is daarbij de basis geweest voor de actualisatie van de grondexploitatie Zuidlanden met vaststelling door de raad in december 2022. Hierbij is al vooruitgelopen op een vaststelling door de raad van het stedenbouwkundig plan in 2023. Op 22 februari 2023 is dit stedenbouwkundig plan zonder wijzigingen vastgesteld door de raad. Hiermee is de actualisatie van december 2022 ook de basis geweest voor de financiële waardering in de jaarrekening 2022 van de grondexploitatie Zuidlanden. Wij kunnen hiermee instemmen. Wij hebben vastgesteld dat de uitgangspunten wat betreft Middelsee fase 2 redelijk en evenwichtig lijken (het blijven uiteraard schattingen) en tevens op deze wijze zijn ingerekend in de grondexploitatie Zuidlanden.

Wel is het belangrijk om bij volgende grote wijzigingen goed te kijken naar de volgorde van de vaststelling van documenten. Nu liep de besluitvorming en verwerking in de actualisatie van de grondexploitaties al vooruit op nog te nemen besluitvorming. Wij hebben het college geadviseerd hier rekening mee te houden.

Schaarste op het stroomnet voor grootverbruikers

Op dit moment komt alle stroom in Leeuwarden binnen via twee belangrijke onderstations bij de Kanaalweg en de Schenkenschans. Deze stations zitten bijna aan de top van hun capaciteit. Door de ontwikkelingen in Middelsee is er op korte termijn schaarste ontstaan op het stroomnet voor grootverbruikers. Dit heeft met name gevolgen voor nieuwe scholen, horeca en bedrijven in Middelsee en bedrijventerreinen De Zwette. In 2027 is de schaarste op het stroomnet naar verwachting verholpen. De bouw van het nieuwe station ‘Leeuwarden Zuidwest’ start in 2025 en wordt naar verwachting in 2026 opgeleverd.

Temporisering verwachte grondverkopen

Vanuit de controle van de grondexploitaties is gebleken dat grondverkopen zijn getemporiseerd. Bij de bedrijventerreinen wordt dit met name veroorzaakt door de hiervoor beschreven schaarste op het stroomnet. Bij De Zuidlanden is dit enerzijds het gevolg van vertraging in bouw- en woonrijpmaken van de grond door krapte op de arbeidsmarkt en tekort aan materialen. Anderzijds wordt dit veroorzaakt door de nu al zichtbare vertraging in grondverkopen. In de markt is zichtbaar dat er minder vraag is naar nieuwbouwwoningen. Voor de jaarrekeningcontrole 2022 hebben wij vastgesteld dat hiermee voldoende rekening is gehouden in de programmering wat betreft de te realiseren verkopen. In de komende jaren is het daarbij belangrijk om dit goed te volgen en tijdig over te gaan tot bijstellingen.

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Fysiek domein
Sociaal domein
Jaarverslag
Jaarrekening
Controleaccenten
Vooruitblik
Onze samenwerking
Bijlagen

Fysiek domein – controle en ontwikkelingen

Correctie op investeringen De Skalm en omvangrijke investeringen in het boekjaar 2022

Correctie op investeringen De Skalm

In juni 2021 heeft de gemeente Leeuwarden het voormalige gemeentehuis in Stiens verkocht aan een particuliere partij. Bij de verkoop is overeengekomen dat een deel van het pand voor minimaal 30 jaar weer aan de gemeente Leeuwarden wordt verhuurd. De gemeente is na de verkoop het gehuurde deel van het pand gaan verbouwen met als doel om daar MFC De Skalm te huisvesten. De investeringen hiertoe van € 2,2 miljoen zijn geactiveerd als bijdragen aan activa van derden. Een bedrag van € 2 miljoen ziet toe op de verbouwing en een bedrag van € 200.000 ziet toe op meubilair en inrichting. In 2022 heeft de commissie een Vraag & Antwoord uitgebracht omtrent de afschrijvingsduur van bijdragen aan activa in eigendom van derden. Het BBV stelt dat de afschrijvingsduur maximaal gelijk mag zijn aan die activa, waarvoor de bijdrage aan derden wordt verstrekt. Indien een derde partij geen afschrijvingstermijn toepast, dan is de te volgen afschrijvingstermijn voor de gemeente nihil en dient de investering direct ten laste van de expolitatie te worden gebracht. Dit betekent dat het geïnvesteerde bedrag aangaande de verbouwing (€ 2 miljoen) gecorrigeerd dient te worden op de investeringen en als last dient te worden geboekt. De kosten voor het meubilair en inrichting zullen wel geactiveerd blijven aangezien daarbij sprake is van eigendom.
Wij hebben vastgesteld dat dit adequaat verwerkt is in de jaarrekening 2022.

Omvangrijke investeringen in het boekjaar 2022

In het boekjaar 2022 is een aantal omvangrijke investeringen gedaan door de gemeente Leeuwarden. De totale investeringen in 2022 bedragen in totaal € 29,7 miljoen. Een deel van deze investeringen ziet toe op de vervanging van rioleringen, het onderhoud van de wegen (onder andere de P.S. Gerbrandyweg /Dammelaan) en de inrichting van de openbare ruimte in het gebied rond WTC/Cambuur. In 2023 wordt het Cambuur-stadion (door derden) en het gebied daaromheen verder ontwikkeld en zullen de investeringen hiertoe toenemen.

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Fysiek domein
Sociaal domein
Jaarverslag
Jaarrekening
Controleaccenten
Vooruitblik
Onze samenwerking
Bijlagen

Sociaal domein

Lasten van Jeugdzorg en sociale uitkeringen in 2022 toegenomen

De lasten in het sociaal domein nemen toe

Over 2022 is een stijging te zien van de totale kosten voor Jeugd, Wmo en sociale uitkeringen. De stijging is met name zichtbaar in de uitgaven voor de jeugdzorg en de sociale uitkeringen.

De lasten Jeugdzorg zijn gestegen, onder andere door de wijziging van het woonplaatsbeginsel en duurdere trajecten. De sociale uitkeringen zijn gestegen ten opzichte van vorig jaar door de verstrekking van leefgelden aan vluchtelingen uit de Oekraïne en de uitkering van energietoeslag. Over de lasten van de energietoeslag rapporteren wij als onderdeel van de controle-accenten.

De kosten voor de opvang van Oekraïners zijn vergoed door het Rijk. Als onderdeel van de SiSa-regeling is het ontvangen normbedrag verantwoord en in de jaarrekening is dit gepresenteerd als onderdeel van het programma Samenkracht en burgerparticipatie. Het normbedrag dat vanuit het Rijk is ontvangen bedraagt €12,5 miljoen. Het normbedrag dat vanuit het Rijk is verkregen ligt hoger dan de werkelijk gemaakte kosten wat leidt tot een positief resultaat in de jaarrekening.

Binnen de Wmo is sprake geweest van een relatief kleine daling als gevolg van de verschuiving tussen beschermd wonen en de Wlz die in 2021 in gang is gezet en in de eerste maanden van 2022 ook heeft doorgezet.

Als centrumgemeente speelt de gemeente Leeuwarden een belangrijke, regionale rol in het sociaal domein binnen de provincie Friesland. Middels het Sociaal Domein Fryslan wordt invulling gegeven aan deze taken.

Om hier inzicht in te geven is door de gemeente een separate paragraaf opgenomen in het jaarverslag waarbij de lasten en resultaten per type zorg inzichtelijk zijn gemaakt. Wij hebben deze niet uitvoerig gecontroleerd, maar vastgesteld of hier strijdigheden met de jaarrekening in zitten.

Over 2022 is door de gemeente Leeuwarden als centrumgemeente opnieuw sprake van een positief resultaat ten aanzien van Beschermd Wonen van € 11,5 miljoen (2021: € 7,8 miljoen euro) wat wordt veroorzaakt door minder cliënten dan begroot en minder kosten per cliënt dan begroot. Wij hebben vastgesteld dat de eindafrekening met de deelnemende gemeenten adequaat heeft plaatsgevonden en is verantwoord.

Sociaal domein	Realisatie 2022 (x € 1.000)	Realisatie 2021 (x € 1.000)	Realisatie 2020 (x € 1.000)
ZIN & pgb - Jeugd	59.565	56.248	45.816
ZIN & pgb – Wmo	88.243	91.058	115.389
Sociale uitkeringen	109.936	100.077	114.925
Totaal	**257.744**	**247.383**	**276.130**

Tabel 1: Gerealiseerde kosten in het sociaal domein

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Fysiek domein
Sociaal domein
Jaarverslag
Jaarrekening
Controleaccenten
Vooruitblik
Onze samenwerking
Bijlagen

Sociaal domein

Interne beheersing in Sociaal Domein van goede kwaliteit

Productieverantwoordingen worden tijdig ontvangen en beoordeeld

De gemeente Leeuwarden is voor het vaststellen van de prestatielevering voor een groot deel afhankelijk van de productieverklaringen van zorgaanbieders. De beoordeling hiervan vindt plaats binnen het Sociaal Domein Fryslân (via afdeling F&A) in samenwerking met de verbijzonderde interne controle. Voor een deel van de bestedingen is geen productieverantwoording (inclusief controleverklaring) verkregen. Dit leidt tot een onzekerheid van € 581.000.

Met de verkregen productieverantwoordingen is voldoende controle-informatie beschikbaar om te onderbouwen dat de prestaties ook daadwerkelijk zijn geleverd.

Interne controle in het Sociaal Domein is van voldoende kwaliteit

Binnen het Sociaal Domein zien wij dat de interne controle van voldoende kwaliteit is. De uitgevoerde controles worden duidelijk vastgelegd en met een overkoepelend memorandum worden terechte conclusies geformuleerd. Dit wordt zowel in de organisatie als met ons gedeeld.

Aanvullend zien wij dat uw medewerkers in dit domein proactief communiceren over wijzigingen of landelijke ontwikkelingen. Hierbij wordt door de interne controle c.q. de VIC een vertaling gemaakt naar het effect op de controle-aanpak. Een voorbeeld hiervan is de stap naar een meer organisatiegerichte aanpak door gebruik te maken van de ISAE3402-rapportage van Lost Lemon.

Dit bevordert onze samenwerking en draagt bij aan een efficiënte controle.

Prestatielevering pgb is vastgesteld

Voor alle cliënten die een pgb ontvangen, worden door de gemeente beschikkingen verstrekt aan de cliënt. De Sociale Verzekeringsbank (SVB) verzorgt het administratieproces en legt daarvoor verantwoording af, maar controleert niet of de prestatie is geleverd voor gedeclareerde zorgkosten.

De gemeente Leeuwarden heeft op dit aspect aanvullende werkzaamheden verricht. Daarmee is er meer grip verkregen op de mate van onzekerheid inzake de pgb-lasten. Op basis van een willekeurige steekproef is vastgesteld dat de prestatie is geleverd. Hierin zijn geen bevindingen geconstateerd.

De uitkomsten van de SVB-verantwoording zijn niet gewijzigd

De SVB heeft voor het boekjaar 2022 overeenkomstig voorgaande jaren geen goedkeurende controleverklaring ontvangen over de pgb-bestedingen (zowel Jeugd als Wmo). Dit resulteert in een rechtmatigheidsfout voor de gemeente Leeuwarden van € 48.000 (2021: € 59.000). Gezien de omvang hebben wij deze verder niet meegewogen in ons oordeel. Daarnaast bevat de SVB-verantwoording de daadwerkelijk uitbetaalde budgetten voor het boekjaar 2022. Dit betekent dat de betalingen in 2023 met betrekking tot het boekjaar 2022 geen onderdeel van de verantwoording en daarmee de accountantscontrole van de SVB zijn. Dit resulteert voor Leeuwarden in een onzekerheid inzake getrouwheid van € 380.000 (2020: € 424.000).

- Aanbiedingsbrief
- Onze kernboodschappen
- Onze conclusies
- Ontwikkelingen 2022
- Jaarverslag
  - Financiële positie
  - Observaties jaarverslag
- Jaarrekening
- Controleaccenten
- Vooruitblik
- Onze samenwerking
- Bijlagen

Jaarverslag

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Jaarverslag
Financiële positie
Observaties jaarverslag
Jaarrekening
Controleaccenten
Vooruitblik
Onze samenwerking
Bijlagen

Financiële positie

De kengetallen laten een positieve ontwikkeling zien

Wij hebben uw financiële positie aan de hand van zes kengetallen onder elkaar gezet. Hierbij hebben wij ook de landelijke cijfers gepresenteerd (zie de tabel hiernaast). Hierbij is sprake van een positieve ontwikkeling van uw financiële positie. Mede door positieve jaarrekeningresultaten in de afgelopen jaren is de solvabiliteit toegenomen. Daarnaast zijn er meer verkregen middelen vanuit het Rijk waarmee Leeuwarden minder schulden heeft hoeven maken; dit zorgt voor een positieve ontwikkeling van de nettoschuldquote. Wij zien de positieve ontwikkeling bij veel gemeenten. Hierbij dient wel te worden opgemerkt dat er veel financiële middelen zijn verkregen vanuit het Rijk die in 2021 en 2022 tot een bate leiden, maar naar verwachting in de komende jaren nog tot uitgaven leiden (waar dan geen middelen meer voor worden verkregen). Dit betreft onder andere de Tozo-gelden (komende jaren nog uitvoeringskosten), de verkregen middelen voor energietoeslag en een normbedrag voor de opvang van Oekraïners.

Het kengetal met betrekking tot de structurele exploitatieruimte is afgenomen en is met 3,5% hoger dan het landelijke beeld (op basis van de begrotingen 2022). Dit kengetal laat zien dat de structurele baten hoger zijn dan de structurele lasten. Op basis van uw begroting 2023 blijkt ook voor de komende jaren een sluitende begroting, waarbij ruimte bestaat om de reserves te laten toenemen (per saldo wordt in 2023, 2024 en 2025 een positief resultaat voor mutaties in reserves begroot en daarmee jaarlijks stortingen in de reserves). In 2026 ontstaat wel een negatief beeld in de begroting, waarbij de reserves moeten worden ingezet om de begroting sluitend te krijgen. Dit is conform het landelijke beeld waarbij in de begrotingen 2023 te zien is dat dan het effect ontstaat van een afnemende gemeentefondsuitkering.

Kengetallen	Gemeente Leeuwarden		Landelijk**	
	2022	2021	2022*	2021
Weerbaarheid				
Solvabiliteit	17,2%	15,8%	30%	31%
Grondexploitaties	25%	25,1%	7%	9%
Structurele exploitatieruimte	3,5%	4,8%	0,2%	1%
Wendbaarheid				
Nettoschuldquote	65,4%	72,5%	74%	73%
Nettoschuldquote gecorrigeerd	64,6%	71,1%	68%	67%
Belastingcapaciteit	84,5%	95,5%	105%	105%

* Op basis van de begroting 2022
** Bron: https://findo.nl/jive

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Jaarverslag
Financiële positie
Observaties jaarverslag
Jaarrekening
Controleaccenten
Vooruitblik
Onze samenwerking
Bijlagen

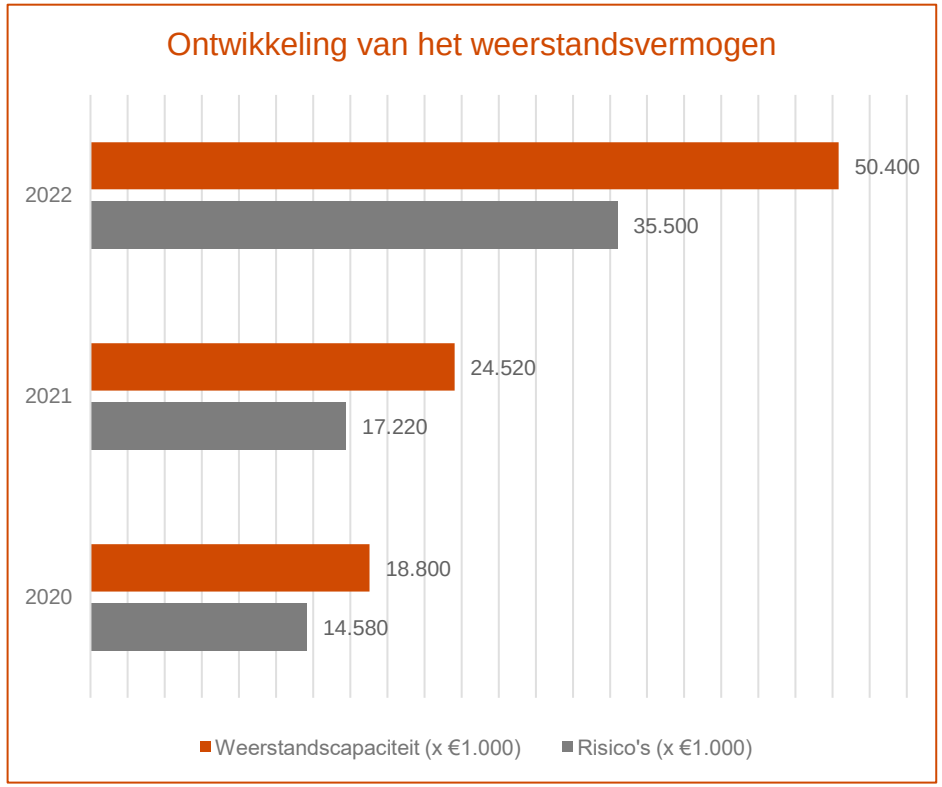
Financiële positie

Het weerstandsvermogen is de afgelopen jaren gestegen

In de paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing is het risicoprofiel (benodigde weerstandscapaciteit) weergegeven van Leeuwarden en daarbij inzicht geboden in de middelen ter dekking van de mogelijke risico's (beschikbare weerstandscapaciteit). Hierbij is in 2022 een onderscheid gemaakt in operationele risico's (die afgedekt moeten worden door de algemene reserve), strategische risico's rondom het nieuwe stadion (die afgedekt worden door de reserve Cambuur) en de grondexploitatierisico's (die afgedekt moeten worden vanuit de reserve grondexploitatie). In de grafiek hiernaast is de ontwikkeling weergegeven ten opzichte van vorige jaren.

De omvang van de risico's per eind 2022 is met een berekend bedrag van € 35 miljoen ruim € 18 miljoen gestegen. De belangrijkste reden hiervoor is een hogere inschatting van de risico's grondexploitaties (ruim € 11 miljoen gestegen) Het verwachte resultaat op grondexploitatie Zuidlanden is aanzienlijk gedaald (van circa € 9 miljoen winstverwachting naar nu € 0,1 miljoen), daarnaast is het risicoprofiel toegenomen door de omvangrijke kostenstijgingen in de markt waarmee rekening is gehouden. Ter afdekking van de risico's rondom de grondexploitaties is gedurende 2022 een aanvullende storting gedaan in de reserve grondexploitatie. Daarnaast is een belangrijk risico opgenomen voor de risico's rondom de bouw van het stadion van Cambuur (circa € 4,5 miljoen meegenomen in risicoprofiel). Dit mogelijke risico wordt afgedekt door de reserve Cambuur.

Het totaalbeeld van het weerstandsvermogen is dat de gemeente Leeuwarden voldoende weerstandscapaciteit beschikbaar heeft om de ingeschatte risico's af te dekken.

Figuur: Ontwikkeling weerstandsvermogen

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Jaarverslag
Financiële positie
Observaties jaarverslag
Jaarrekening
Controleaccenten
Vooruitblik
Onze samenwerking
Bijlagen

Financiële positie

Het resultaat over 2022 is € 3,9 miljoen, voorspellend vermogen wel verder te verbeteren

Positief resultaat over 2022

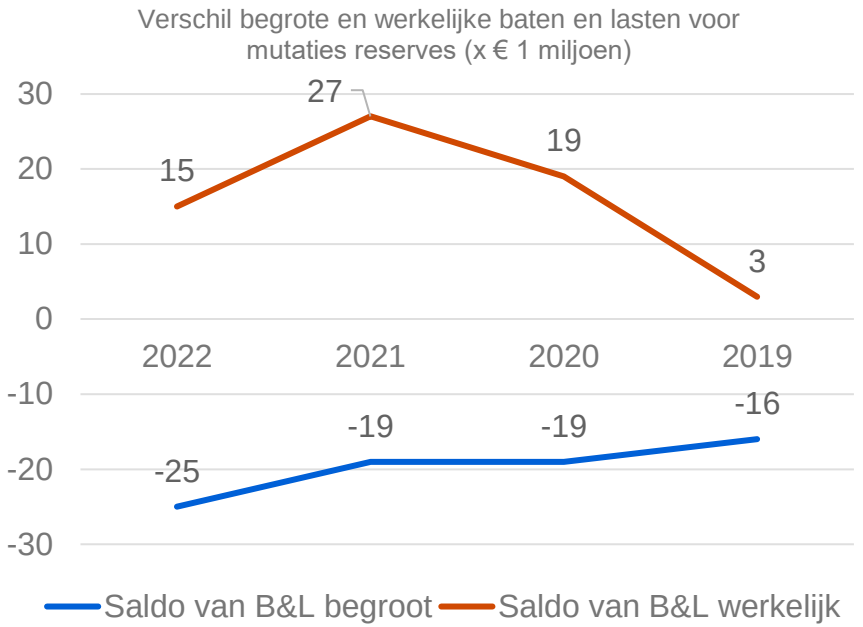
Over 2022 heeft de gemeente Leeuwarden een positief resultaat behaald van € 3,9 miljoen (na reservemutaties). Begroot was een saldo van nihil. Dit levert hiermee een verschil op van € 3,9 miljoen. Dit is in deze tijd een beperkte afwijking.

Op het resultaat voor bestemming zit wel een behoorlijk verschil. Begroot was een negatief resultaat van de baten en lasten van ruim € 25 miljoen. Gerealiseerd is een uiteindelijk positief resultaat voor muaties reserves van € 15 miljoen. Hierbij bestaat derhalve een verschil van € 40 miljoen. Er wordt daarbij ruim € 31 miljoen overgeheveld via de reserve budgetoverheveling (bedrag wordt in reserve gestort ter dekking van bestedingen in komend jaar).

Belangrijke oorzaken voor de uiteindelijk gerealiseerde baten zijn onder andere een extra uitkering van het gemeentefonds in december, verkregen vergoeding voor uit te keren energietoeslag (inclusief al middelen 2023), meer vergoeding dan kosten voor opvang van Oekraïners, en vertraging in de uivoering van projecten (onder andere door capaciteitsgebrek in de ambtelijke organisatie).

Uit het beeld zoals in de figuur hiernaast weergegeven blijkt dat Leeuwarden in de begroting vaak een negatief resultaat van baten en lasten begroot (begroting na wijziging), maar uiteindelijk veelal een positief resultaat van baten en lasten realiseert. Een korte analyse leert:

- 2019: met name meer baten dan begroot (€ 17 miljoen)
- 2020: minder kosten (€ 28 miljoen) en meer baten (€ 10 miljoen)
- 2021: € 38 miljoen minder kosten en € 9 miljoen extra baten
- 2022: € 41 miljoen meer baten en lasten in lijn met begroting

Ondanks dat sprake is van bijzondere jaren met onder andere Covid-19, de oorlog in Oekraïne en de enomische ontwikkelingen, blijken de verschillen tussen begroting en realisatie vrij omvangrijk. Een deel hiervan wordt jaarlijks verrekend met de reserves, waardoor het jaarrekeningresultaat lager uitvalt. Mede door een toename van de onzekerheden (onder andere inflatie, rente, rijksbeleid) is het verbeteren van het voorspellend vermogen belangrijk. Dit om eerder te kunnen inspellen op onverwachte gebeurtenissen en op basis daarvan het bijstellen van het eigen (financieel) beleid.

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Jaarverslag
Financiële positie
Observaties jaarverslag
Jaarrekening
Controleaccenten
Vooruitblik
Onze samenwerking
Bijlagen

Uw jaarverslag voldoet aan de vereisten maar de kwaliteit en informatiewaarde kan verbeterd worden

De jaarrekening en het jaarverslag zijn verenigbaar; daarnaast voldoet het jaarverslag aan de vereisten van het BBV

Wij hebben vastgesteld, op grond van de verkregen informatie in onze controle, dat de jaarrekening en het jaarverslag verenigbaar zijn. In het BBV zijn diverse eisen opgenomen voor de vorm en inhoud van het jaarverslag, waaronder de nieuwe paragraaf 'Wet open overheid'. De paragraaf 'Wet open overheid' is nieuw per 2022. De gemeente Leeuwarden heeft in de jaarstukken wel wat informatie opgenomen over de nieuwe wet, maar geen afzonderlijke paragraaf opgenomen. Hiermee wordt niet voldaan aan het BBV.

Informatiewaarde jaarverslag kan worden verbeterd

Ons oordeel is gebaseerd op de leesbaarheid, concreetheid en kwaliteit van de analyses:

- Positief is dat, in tegenstelling tot wat we bij veel gemeenten zien, er op onderdelen ook wordt ingegaan op gerealiseerde prestaties en effecten. Dit is echter nog wel een punt om verdere stappen in te zetten.
- Er worden per programma tabellen gepresenteerd met daarin een te verantwoorden afwijking op inhoud en financiën. Dit biedt de mogelijkheid om in de toelichting per programma ook meer in te gaan op de koppeling tussen gerealiseerde inhoudelijke prestaties en het financiële beeld. Deze relatie wordt nog beperkt gelegd.
- In de financiële analyse worden verschillen tussen begroting en realisatie verklaard. Hierbij wordt echter regelmatig niet ingegaan op de vraag waarom dit verschil is ontstaan. Bijvoorbeeld: verschil wordt verklaard door minder bezetting in de sociale werkvoorziening dan gefinancierd. Maar waarom is er dan minder bezetting?
- In het jaarverslag en bijlagen wordt steeds meer in gegaan op de Sustainable Development Goals (SDG's) en wordt in de bijlage bijvoorbeeld ook de stand van zaken van de brede welvaartsindex gepresenteerd.
- Er worden diverse overzichten gepresenteerd per programma met daarin indicatoren met maatschappelijke effecten. De informatiewaarde kan toenemen door het opnemen van een reflectie op de gepresenteerde indicatoren (wat is de ontwikkeling, waardoor veroorzaakt, is de ontwikkeling positief/negatief).
- De kwaliteit van de paragrafen is van voldoende niveau, maar kan winnen in leesbaarheid.

Uw paragraaf 'Bedrijfsvoering' geeft te weinig inzicht in het fraudepreventieprogramma van de gemeente Leeuwarden

In onze controleverklaring hebben wij gerapporteerd over de risico-inschatting en onze verrichte werkzaamheden en materiële bevindingen ten aanzien van fraude. Daarbij hebben we ook aandacht besteed aan de toelichtingen die de gemeente Leeuwarden heeft opgenomen in de paragraaf 'Bedrijfsvoering'. Wij vinden dat de toelichting inzake fraude op dit moment te beknopt is en te weinig inzicht biedt.

De paragraaf 'Weerstandsvermogen en risicobeheersing' geeft voldoende inzicht in het vermogen om risico's financieel op te vangen

Naast het onderwerp fraude hebben wij in onze controleverklaring ook gerapporteerd over de financiële positie van de gemeente Leeuwarden. Wij hebben vastgesteld dat de gemeente Leeuwarden alle relevante informatie heeft opgenomen in de paragraaf 'Weerstandsvermogen en risicobeheersing'; daarnaast zijn alle relevante ontwikkelingen uit de sector en de impact daarvan op de gemeente Leeuwarden opgenomen in de toelichting. Wij vinden dat de gemeente Leeuwarden in de paragraaf 'Weerstandsvermogen en risicobeheersing' een goede reflectie heeft gegeven op het vermogen om de risico's vanuit de bedrijfsvoering financieel op te vangen.

- Aanbiedingsbrief
- Onze kernboodschappen
- Onze conclusies
- Ontwikkelingen 2022
- Jaarverslag
- Jaarrekening
  - Rechtmatigheid
  - Schattingen
  - Fraude en wet- en regelgeving
  - Update interne beheersing
- Controleaccenten
- Vooruitblik
- Onze samenwerking
- Bijlagen

Jaarrekening

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Jaarverslag
Jaarrekening
Rechtmatigheid
Schattingen
Fraude en wet- en regelgeving
Update interne beheersing
Controleaccenten
Vooruitblik
Onze samenwerking
Bijlagen

Rechtmatigheid

De onrechtmatige Europese aanbestedingen zijn toegenomen van € 3,7 miljoen naar € 5,4 miljoen

Voorgaand jaar bleken er onrechtmatigheden te zijn naar aanleiding van de uitgevoerde interne controle (€ 3,7 miljoen). Voor een bedrag van € 5,1 miljoen zijn deze doorgelopen in 2022. Dit betreffen diverse ‘oude’ opdrachten. Deze oude contracten leiden ook tot bestedingen (én dus tot onrechtmatigheden) in 2022. Hierbij is het bedrag wel toegenomen door extra bestedingen op de aangegane contracten (onder andere een groot IT-contract). Dit is daarmee ook voor komend jaar een aandachtspunt.

In 2022 is in totaal voor € 0,3 miljoen aan nieuwe onrechtmatige contracten geconstateerd. De verwachting bestaat dat omdat contracten afgelopen zijn dan wel af gaan lopen, in combinatie met beperkte nieuwe onrechtmatige contracten in 2022, het foutbedrag in de komende jaren af zal nemen. Met de in de afgelopen jaren uitgevoerde interne controles c.q. VIC-controles is veel inzicht ontstaan in onrechtmatigheden en mogelijke aandachtspunten in contracten. Nu is het zaak om concreet te zorgen dat de bestedingen op aflopende onrechtmatige contracten afnemen en de interne beheersing in de organisatie toeneemt (ter voorkoming van nieuwe onrechtmatige contracten).

Verder investeren in de interne beheersing in primaire processen is belangrijk

Zowel uit de VIC-controle, de bevindingen in de fgelopen jaren als ons beeld van de interne beheersing blijkt dat er nog belangrijke stappen gezet moeten worden in de interne beheersing in de primaire processen.

Dit om reeds direct in het proces te zorgen voor de juiste wijze van aanbesteding, dan wel dat al in het primaire proces controles worden uitgevoerd op de naleving van wet- en regelgeving (ook om van te leren). Dit is ook van belang voor het uiteindelijk kunnen afgeven van de rechtmatigheidsverantwoording door het college. Het vergroten van de kennis en bewustwording over de regelgeving en het zorgen voor maatregelen in het primaire proces (bijvoorbeeld eerder betrekken van een inkoopadviseur en het monitoren van overschrijdingen van aangegane contracten) zijn daarbij voorbeelden. Ook de nieuwe inkoop- en bestelmodule kan hieraan bijdragen.

De gemeente Leeuwarden heeft met-dwingende-spoed-aanbestedingen verricht inzake Oekraïne

De gemeente Leeuwarden heeft gebruikgemaakt van de dwingende-spoedregel. Hiermee is er geen Europese aanbesteding gedaan voor de inkopen gerelateerd aan de opvang van vluchtelingen uit Oekraïne. De dwingende-spoedregel kan worden gehanteerd tot en met maart 2023; inkopen na deze periode zijn niet meer rechtmatig. De gemeente Leeuwarden heeft hierin tijdig actie ondernomen, nieuwe aanbestedingen voorbereid en het risico op onrechtmatigheden naar verwachting afgedekt.

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Jaarverslag
Jaarrekening
Rechtmatigheid
Schattingen
Fraude en wet- en regelgeving
Update interne beheersing
Controleaccenten
Vooruitblik
Onze samenwerking
Bijlagen

Rechtmatigheid

Er zijn geen onrechtmatigheden in het kader van de begrotingsrechtmatigheid

Een onderdeel van onze rechtmatigheidscontrole betreft de naleving van het budgetrecht van de raad. Op basis van artikel 5 van uw financiële verordening blijkt dat de begroting wordt vastgesteld op het niveau van beleidsproduct.

Begrotingsoverschrijdingen op dit niveau kunnen in sommige gevallen als onrechtmatig worden aangemerkt.

Onderstaand hebben wij de overschrijdingen opgenomen en weergegeven of deze wel of niet meewegen in ons oordeel bij de jaarrekening.

Er zijn geen overschrijdingen geconstateerd in de inversteringekredieten.

Beleidsproduct	Lasten werkelijk (x € 1.000)	Overschrijdingen t.o.v. begroting (na wijziging)	Telt overschrijding mee voor het oordeel?	Toelichting
Inkomensvoorziening	99.291	1.572	Nee	De overschrijding van de lasten wordt gecompenseerd door corresponderende baten. Op basis van de kadernota rechtmatigheid is dit geen onrechtmatigheid.
Zorg voor de jeugd	59.565	4.023	Nee	In het kader van het opmaken van de jaarrekening is dit een niet eerder geconstateerde overschrijding. Dit kon niet eerder worden bijgesteld in de begroting.
Vastgoedbeheer	30.035	5.295	Nee	De overschrijding wordt grotendeels veroorzaakt door boekingen met betrekking tot De Skalm. Dit is per jaareinde geconstateerd.
Grondzaken	35.544	17.862	Nee	Per jaareinde is er een additionele storting gedaan in de reserve grondexploitatie om het huidige risicoprofiel af te dekken. Dit is niet bijgesteld in de begroting.
Wonen	10.080	359	Nee	De overschrijding van de lasten wordt gecompenseerd door corresponderende baten. Op basis van de kadernota rechtmatigheid is dit geen onrechtmatigheid.
Inzameling afval	19.153	1.082	Nee	De overschrijding van de lasten wordt gecompenseerd door corresponderende baten. Op basis van de kadernota rechtmatigheid is dit geen onrechtmatigheid.

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Jaarverslag
Jaarrekening
Rechtmatigheid
Schattingen
Fraude en wet- en regelgeving
Update interne beheersing
Controleaccenten
Vooruitblik
Onze samenwerking
Bijlagen

Rechtmatigheid

Er zijn geen onrechtmatigheden in het kader van de begrotingsrechtmatigheid

Beleidsproduct	Lasten werkelijk (x €1.000)	Overschrijdingen t.o.v. begroting (na wijziging)	Telt overschrijding mee voor het oordeel?	Toelichting
Verhardingen	12.912	264	Nee	De overschrijding van de lasten wordt gecompenseerd door corresponderende baten. Op basis van de kadernota rechtmatigheid is dit geen onrechtmatigheid.
Integraal veiligheidsbeleid	5.023	422	Nee	Overschrijding heeft meerdere oorzaken. Bij het opmaken van de jaarrekening is dit geïdentificeerd en niet bijgesteld in de begroting.
College van B&W	2.992	966	Nee	De overschrijding van de lasten wordt gecompenseerd door corresponderende baten. Op basis van de kadernota rechtmatigheid is dit geen onrechtmatigheid.
Stelposten c.a.	4.345	2.818	Nee	Bij het opmaken van de jaarrekening is een storting gedaan voor arbeidsgerelateerde verplichtingen. De begroting is niet bijgesteld aangezien de omvang gedurende het jaar niet bekend was.
Algemene baten en lasten	16.366	295	Nee	
Algemene belastingen	4.080	893	Nee	De overschrijding van de lasten wordt gecompenseerd door corresponderende baten. Op basis van de kadernota rechtmatigheid is dit geen onrechtmatigheid.
Gemeentefonds	2.568	2.568	Nee	
P&O/HRM	5.224	498		
Vennootschapsbelasting (Vpb)	2.000	1.950	Nee	Dit is pas laat in het jaar geconstateerd en kon niet eerder worden bijgesteld in de begroting.

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Jaarverslag
Jaarrekening
Rechtmatigheid
Schattingen
Fraude en wet- en regelgeving
Update interne beheersing
Controleaccenten
Vooruitblik
Onze samenwerking
Bijlagen

Schattingen (1/2)

De schattingen van het college nader uitgelicht

Bij het opstellen van de jaarrekening moet het college belangrijke boekhoudkundige schattingen, beoordelingen en aannames toepassen en toelichten.

Wij hebben de belangrijkste schattingen, beoordelingen en aannames die door het college zijn gedaan gecontroleerd en concluderen dat deze zijn gebaseerd op passende bewijsstukken en goed uitgebalanceerde overwegingen. Onderstaande tabel bevat een overzicht van onze bevindingen met betrekking tot die schattingen en oordelen.

Schatting	Oordeel 2022	Oordeel 2021	Opmerkingen
De waardering van de financiële vaste activa	●	●	Wij hebben de waardering van uw financiële vaste activa beoordeeld. Wij concluderen dat de inschattingen van het college ten aanzien van deze deelnemingen en (gerelateerde) leningen evenwichtig tot stand zijn gekomen.
De waardering van het vastgoed	●	●	Vastgoed kan een economische of een maatschappelijke functie hebben en op vastgoed met een maatschappelijke functie (bijvoorbeeld een schoolgebouw) mag niet worden afgewaardeerd. De waardering van het vastgoed met een economische functie hebben we in detail gecontroleerd. Hierbij concluderen wij dat de waardering van het vastgoed adequaat tot stand is gekomen.
De waardering van de overige (strategische) gronden			Wij concluderen dat de inschattingen van het college ten aanzien van de overige (strategische) gronden evenwichtig tot stand zijn gekomen.
De juistheid en volledigheid van de onderhoudsvoorziening	● ●	● ●	Met betrekking tot de onderhoudsvoorzieningen hebben wij geconstateerd dat de onttrekkingen toenemen. Er is echter nog steeds sprake van een achterstand op het onderhoudsplan. In het beeld naar de komende jaren zijn er een aantal onderhoudsvoorzieningen waar tekorten gaan ontstaan (bijvoorbeeld gymzalen). Dit onder andere door toegenomen kosten. Bij de begroting 2024 zullen door het college voorstellen worden gedaan om de jaarlijkse storting te verhogen om de voorziening op peil te houden en niet negatief te laten worden. Dit is ook nodig om aan het BBV te voldoen.

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Jaarverslag
Jaarrekening
Rechtmatigheid
Schattingen
Fraude en wet- en regelgeving
Update interne beheersing
Controleaccenten
Vooruitblik
Onze samenwerking
Bijlagen

Schattingen (2/2)

De schattingen van het college nader uitgelicht

Schatting	Oordeel		Opmerkingen
	2022	2021	
De waardering van de debiteuren en overige uitzettingen	●	●	Wij hebben de waardering van de voorziening dubieuze debiteuren gecontroleerd. De huidige marktomstandigheden leiden tot aanvullende onzekerheden met betrekking tot de inbaarheid, voornamelijk toeziend op de belastingdebiteuren en debiteuren aangaande Sociale Zaken – dit betreffen veelal particulieren. Uit onze werkzaamheden blijkt dat de voorziening evenwichtig is bepaald conform voorgaand jaar en dat de methodiek ondanks deze omstandigheden niet is gewijzigd.
De juistheid en volledigheid van de APPA-voorziening	●	●	De voorziening voor wethouderspensioenen (APPA) per eind 2022 is onderbouwd door actuariële berekeningen van een externe serviceorganisatie. Deze organisatie heeft de uitgangspunten uit de circulaire van het ministerie gebruikt voor de rekenrente en sterftetafels. De voorziening wordt geïndexeerd. De nieuwe collegeleden zijn meegenomen in de voorziening. Wij zijn akkoord met de uitgangspunten die de gemeente Leeuwarden heeft gehanteerd.
De juistheid en volledigheid van de overige personele voorzieningen	●	●	Wij hebben vastgesteld dat de voorziening is gevormd op basis van de beste inschatting die de gemeente kan maken. De grondslagen die zijn gehanteerd zijn geschikt. In 2022 is een aantal nieuwe voorzieningen getroffen, onder andere de voorziening verlofsparen. Deze is gevormd op basis van landelijke wijzigingen in regelgeving. Wij hebben de uitgangspunten van de voorzieningen gecontroleerd en kunnen hiermee instemmen.

● Controleverschil ● Optimistisch ● Evenwichtig ● Voorzichtig

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Jaarverslag
Jaarrekening
Rechtmatigheid
Schattingen
Fraude en wet- en regelgeving
Update interne beheersing
Controleaccenten
Vooruitblik
Onze samenwerking
Bijlagen

Fraude en wet- en regelgeving

Geen aanwijzingen of signalen van fraude geïdentificeerd. Er zijn geen gevallen van niet-naleving van wet- en regelgeving onder onze aandacht gekomen.

Onze nieuwe controleverklaring

Wij hebben tijdens onze controle bijzondere aandacht besteed aan het proces dat u hebt opgezet om frauderisico's en risico's op het niet naleven van wet- en regelgeving te identificeren. De uitgevoerde werkzaamheden en de uitkomsten hebben wij voor het eerst gerapporteerd in onze nieuwe controleverklaring.

Als gevolg van de nieuwe controleverklaring is in de paragraaf Bedrijfsvoering een passage toegevoegd met betrekking tot fraude. Hierin is benoemd dat het fraude onderdeel is van het integrale risicomanagement van de gemeente. Conform hetgeen gerapporteerd bij de interim-bevindingen worden de frauderisico's in beperkte mate specifiek gemaakt door de organisatie en zijn er stappen te maken in het vergroten van de bewustwording binnen de organisatie. De passage omtrent fraude in de paragraaf Bedrijfsvoering is algemeen van aard, erg beknopt en bevat geen specifieke risico's.

Onze visie op uw interne controlekader met betrekking tot fraude en het niet naleven van wet- en regelgeving

Fraude is een ernstig maatschappelijk probleem dat burgers, ondernemingen en de overheid financieel benadeelt. Het voorkomen en opsporen van fraude binnen uw organisatie is primair de verantwoordelijkheid van het college en degenen die belast zijn met governance. In dat kader verwachten wij dat u een frauderisicomanagementsysteem hebt geïmplementeerd dat bijdraagt aan het voorkomen en detecteren van fraude. Bij de gemeente Leeuwarden is geen specifiek frauderisicomanagementsysteem ingericht en is dit onderdeel van het integrale risicomanagement en de werkprogramma's per proces van de verbijzonderde interne controle.

De bewustwording ten aanzien van frauderisico's in de organisatie kan vergroot worden en verder worden geformaliseerd. Ook bevelen wij aan om een overkoepelende frauderisicoanalyse op te stellen voor de organisatie als geheel in lijn met hetgeen gerapporteerd is bij de interim-bevindingen.

Verantwoordelijkheden van het college en de raad

De primaire verantwoordelijkheid voor het voorkomen en opsporen van fraude en niet-naleving van wet- en regelgeving berust bij degenen die belast zijn met governance van de gemeente (de gemeenteraad) en het college. Vanuit PwC hebben we een blog gepubliceerd die ingaat op de rol van de raad bij het voorkomen van fraude en corruptie. Deze blog belicht de verantwoordelijkheden van de organisatie en hoe u deze kunt aanpakken.

Als uw accountant is het onze verantwoordelijkheid om onze controle te plannen en uit te voeren om redelijke zekerheid te krijgen dat de jaarrekening als geheel geen materiële onjuistheden bevat, of die nu worden veroorzaakt door fraude of door fouten, rekening houdend met het toepasselijke wettelijke en regelgevende kader. Door de inherente beperkingen van een controle is het risico onvermijdelijk dat sommige materiële onjuistheden in de jaarrekening onopgemerkt blijven.

Geen aanwijzingen of signalen van fraude of niet-naleving van wet- en regelgeving geïdentificeerd

Tijdens de controle van de jaarrekening 2022 zijn geen aanwijzingen van fraude of niet-naleving van wet- en regelgeving onder onze aandacht gekomen.

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Jaarverslag
Jaarrekening
Rechtmatigheid
Schattingen
Fraude en wet- en regelgeving
Update interne beheersing
Controleaccenten
Vooruitblik
Onze samenwerking
Bijlagen

Update interne beheersing (1/2)

Interne beheersing omtrent kasgeld is niet op orde

Als onderdeel van de jaarrekeningcontrole hebben wij geconstateerd dat de interne beheersingsmaatregelen omtrent kasgeld niet voldoende zijn ingericht. Er bleken significante verschillen te zitten tussen het getelde kasgeld en het saldo kasgeld in de administratie. Wij hebben verschillen geconstateerd bij meerdere kassen. Er is door de organisatie een nadere analyse uitgevoerd op de geconstateerde kasverschillen. Hierbij is het merendeel van de verschillen nader verklaard. Hieruit blijkt ook dat er bijvoorbeeld achterstanden zijn met het in de administratie verwerken van kasmutaties, de kassen onvoldoende geteld worden (om tijdig verschillen te constateren) en de beheersing van gekochte waardebonnen ook onvoldoende is. Op basis van de uitgevoerde analyse hebben wij geconcludeerd dat er geen signalen zijn van fraude (en derhalve hebben wij hiertoe ook geen frauderisico aangemerkt in de controle). Wel is het belangrijk dat de interne beheersing wordt aangescherpt en door de organisatie in 2023 expliciete (verbijzonderde) interne controles worden uitgevoerd om vast te stellen dat de maatregelen ook daadwerkelijk zijn doorgevoerd.

Salarissen

Als onderdeel van de rapportage interim-bevindingen is gerapporteerd over de migratie naar AFAS en de tijdelijke achteruitgang binnen het proces omtrent de salarissen vanwege uitgebreide rechten en ontbrekend lijstwerk ten aanzien van de salarismutaties. Gedurende de eindejaarscontrole is zowel de controle van de migratie als de reguliere controle op de salarissen moeizaam verlopen. De organisatie heeft moeite gehad om aan te tonen dat de data juist en volledig zijn overgezet. Gedurende 2022 is door de VIC door middel van onderzoeken gekeken naar de mogelijkheden om de migratie proces- c.q. systeemgericht te kunnen controleren. Uiteindelijk is intern besloten om een gegevensgerichte controle uit te voeren in het voorjaar 2023, aangezien adequate documentatie over de migratie van het systeem ontbrak.

Wij hebben onze controle op de migratie hiermee ook gegevensgericht uitgevoerd. De lange doorlooptijd van de interne onderzoeken heeft ook effect gehad op de reguliere controle ten aanzien van de salarissen. De uiteindelijke documentatie hiervoor is niet tijdig aangeleverd. Dit heeft geleid tot inefficiënties in het proces en levert ook belangrijke leerpunten op voor de organisatie. Vanuit de door ons uitgevoerde aanvullende controles zijn geen afwijkingen van materieel belang geconstateerd.
Wij hebben begrepen dat de verdere inrichting van het systeem nog niet is afgerond en achterligt op schema. Het inrichten van workflows (zoals bedacht) en het ontwikkelen van rapportages zijn hierbij belangrijke punten van aandacht. Deze zullen in 2023 verder vervolg krijgen. Wij zullen dan ook kijken naar de status.

Toerekening kosten aan juiste boekjaar vindt niet adequaat plaats

Uit de controlewerkzaamheden op de kosten (en de crediteuren) is naar voren gekomen dat kosten niet altijd worden toegerekend aan het juiste boekjaar. Het gevolg hiervan is dat kosten die betrekking hebben op het boekjaar 2022 niet altijd in 2022 worden verantwoord. Wij hebben de gemeente gevraagd om een analyse uit te voeren op alle ingekomen facturen in januari en februari 2023. Hierbij heeft de gemeente een grondige analyse uitgevoerd waarbij in kaart is gebracht voor welk deel van de facturen onterecht geen reservering is opgenomen ultimo 2022. Wij hebben deze analyse beoordeeld en zijn akkoord met de conclusie van de gemeente. In totaal is € 0,76 miljoen aangepast in de jaarrekening en € 0,55 miljoen niet (aangezien dit te ingrijpend was om nog aan te passen). Dit hebben wij als controleverschil aangemerkt. Wij bevelen aan om periodiek en met name ultimo boekjaar een grondige analyse uit te voeren op de kosten rond balansdatum en de ontvangen facturen in de eerste maanden van het nieuwe boekjaar. Op deze wijze kan de gemeente Leeuwarden de toerekening van kosten aan het juiste boekjaar waarborgen.

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Jaarverslag
Jaarrekening
Rechtmatigheid
Schattingen
Fraude en wet- en regelgeving
Update interne beheersing
Controleaccenten
Vooruitblik
Onze samenwerking
Bijlagen

Update interne beheersing (2/2)

Zekerheid ontleend aan de Lost Lemon ISAE 3402 type II

Geen nieuwe significante tekortkomingen interne beheersing

Gedurende onze controle zijn geen nieuwe significante tekortkomingen in de interne beheersing geïdentificeerd ten opzichte van onze rapportage interim-bevindingen 2022 zoals gerapporteerd aan het college en de raad.

Ten aanzien van de gerapporteerde tekortkoming met betrekking tot het wijzigen van crediteurenstamgegevens is onze risico-inschatting aangepast. Hierover rapporteren wij als onderdeel van de slide met betrekking tot de verhoogde risico's.

Zekerheid ontleend aan de Lost Lemon ISAE 3402 type II over 2022

In de rapportage interim bevindingen hebben we een terugkoppeling gegeven over de uitkomsten van de IT-auditwerkzaamheden. Voor PDC & MensCentraal hebben wij daarbij aangegeven dat de conclusies voor een groot deel afhankelijk zijn van de uitkomsten van de ISAE 3402 type II-rapportage van Lost Lemon. De rapportage over 2021 was nog onvoldoende om hier in de controle gebruik van te maken. Naar aanleiding hiervan heeft de gemeente Leeuwarden overleg gevoerd met de leverancier en haar auditor.

We hebben de ISAE 3402-rapportage voor 2022 beoordeeld en constateren dat deze op meerdere punten is aangescherpt door de auditor van Lost Lemon. Hierdoor kunnen we nu voldoende zekerheid verkrijgen over de voor de audit relevante algemene IT-beheersmaatregelen en applicatiecontroles, zoals die bij de leverancier zijn belegd.

Hierdoor kunnen we een meer systeemgerichte controleaanpak hanteren voor de controle van de Jeugd en Wmo-kosten, aangevuld met controles die zijn gedaan door de gemeente Leeuwarden (bijvoorbeeld op het invoeren van prestatieafspraken en het afhandelen van uitgevallen declaraties).

Geen nieuwe bevindingen

Voor de overige systemen hanteren we een gegevensgerichte aanpak en zijn er geen nieuwe bevindingen geconstateerd ten aanzien van uw IT-omgeving.

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Jaarverslag
Jaarrekening
Controleaccenten
Vooruitblik
Onze samenwerking
Bijlagen

Controleaccenten van de gemeenteraad (1/5)

Onze bijdrage aan het versterken van de kaderstellende en controlerende rol van de gemeenteraad

Bij de uitvoering van onze controle kunt u specifieke thema's (controleaccenten) benoemen. Dit hebben we besproken in het najaar met de auditcommissie. Hieruit kwamen de volgende speerpunten naar voren:

1. De risico-ontwikkeling rondom de gebiedsontwikkeling WTC-Cambuurstadion.
2. Het meelezen in het raadsvoorstel voor de hercalculaties van de grondexploitaties (behandeling in de raad in december 2022) en het stellen van een aantal (niet politieke) vragen die meegenomen kunnen worden in de behandeling ervan in de raad.
3. Energietoeslag: welke baten en lasten zijn er, hoe is het proces ingericht om tot uitbetaling te komen (inclusief beheersmaatregelen), op welke wijze vindt verantwoording plaats in de jaarrekening?
4. Proces subsidieverstrekking: op welke wijze is het proces ingericht en welke processtappen zijn opgenomen om elementen van doelmatigheid/rechtmatigheid intern te toetsen.
5. Didam-arrest – hoe gaat Leeuwarden daarmee om?

In de volgende slides gaan wij nader in op de uitkomsten van onze controleaccenten. Bij een aantal controleaccenten wordt hierbij een advies gegeven en bij een aantal controleaccenten bieden wij inzicht en delen wij de uitkomsten van onze controlewerkzaamheden. Hierbij hebben wij het 2e controleaccent ingevuld door het organiseren van een workshop en het meelezen en stellen van vragen bij het raadsvoorstel. Dit punt hebben wij niet nader uitgewerkt in dit verslag. Zie de volgende link voor geformuleerde vragen: Vragen bij raadsvoorstel hercalculatie grondexploitaties.

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Jaarverslag
Jaarrekening
Controleaccenten
Vooruitblik
Onze samenwerking
Bijlagen

Controleaccenten van de gemeenteraad (2/5)

Controleaccent 1: De risico-ontwikkeling rondom de gebiedsontwikkeling WTC-Cambuurstadion

Gedurende de controle hebben wij een aantal medewerkers over de gebiedsontwikkeling WTC-Cambuurstadion gesproken en hebben wij kennisgenomen van een intern controlememo over de stand van zaken.

Een aantal belangrijke ontwikkelingen is:

- Medio 2022 is gestart met de bouw van het nieuwe stadion. Inmiddels is daarbij duidelijk geworden dat het speelklaar opleveren van het stadion per 1 september 2023 niet wordt gehaald. Er vinden overleggen plaats met alle stakeholders om te bepalen wat de gevolgen hiervan zijn. Voor de gemeente Leeuwarden heeft dit een naar verwachting beperkt rente-effect op de verstrekte lening tot gevolg;
- Mei 2022 zijn de contracten tussen de verschillende partijen formeel getekend;
- Er is door Leeuwarden een eerste uitbetaling gedaan op de lening aan Van Wijnen GSC BV van € 5 miljoen. Daarnaast is voor € 2 miljoen aan voorschot betaald op de verstrekte subsidie aan Van Wijnen;
- Gemeente Leeuwarden heeft inmiddels van provincie Fryslân een beschikking voor een subsidie verkregen. Leeuwarden verwacht dat voldaan kan worden aan de voorwaarden van de provincie. Hiermee is het risicoprofiel aanzienlijk gedaald, aangezien hier vorig jaar nog onduidelijkheden over bestonden;
- In 2022 is de benodigde grond voor de bouw van het stadion geleverd;
- Door de vertraging in het project in combinatie met grote stijgingen van bouwkosten wordt voor de inrichting van de openbare ruimte een overschrijding verwacht van in totaal € 1,6 miljoen (na afboeking van reeds verrichte investeringen, zie ook punt hierna). Hiertoe is de raad door een brief in december 2022 geïnformeerd;
- Door WTC is, als gevolg van het niet halen van de formele deadlines van de bouw, terugvordering van grond geëist. Hierover lopen juridische discussies. Uit voorzichtigheid heeft Leeuwarden in de jaarrekening 2022, vooruitlopend op teruglevering in 2023, gemaakte kosten op de betreffende grond (investeringen in openbare ruimte) afgeboekt (€ 1,1 miljoen). Wij kunnen hiermee instemmen.

Gemeente Leeuwarden heeft begin 2023 de risicoanalyse van het project geactualiseerd. Daarbij is een brief opgesteld waarmee de raad in mei 2023 wordt geïnformeerd over de belangrijkste aspecten. Wij concluderen dat de risicoanalyse, conform vorige jaren, een diepgaande analyse is, waarbij een koppeling met de impact voor de gemeente Leeuwarden en de mitigerende beheersmaatregelen is gemaakt. Daarnaast is in het weerstandsvermogen rekening gehouden met mogelijke risico's (met name gericht op de lening die verstrekt is aan Van Wijnen).

De belangrijkste risico's die op dit moment verder worden gezien zijn in algemene zin de mogelijke verdere vertraging in de afbouw van het stadion (met de nodige inhoudelijke en financiële effecten) en specifiek voor Leeuwarden een verdere stijging van de kosten van de openbare inrichting (door de huidige landelijke ontwikkeling van bouwkosten). Daarnaast worden uiteraard ook de juridische discussies over de levering van de grond nauwgezet gevolgd, maar is het standpunt van het college dat hier geen financiële gevolgen voor Leeuwarden worden verwacht.

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Jaarverslag
Jaarrekening
Controleaccenten
Vooruitblik
Onze samenwerking
Bijlagen

Controleaccenten van de gemeenteraad (3/5)

Controleaccent 3: Energietoeslag: welke baten en lasten zijn er, hoe is het proces ingericht om tot uitbetaling te komen (inclusief beheers-maatregelen), op welke wijze vindt verantwoording plaats in de jaarrekening?

Verantwoording in de jaarrekening

De totale lasten voor de energietoeslag voor de gemeente Leeuwarden in 2022 bedragen afgerond € 18,8 miljoen. Deze lasten zijn verantwoord binnen het programma Werk & Inkomen in de jaarrekening. Hier worden ook de bijstandsuitkeringen verantwoord. De baten zijn ontvangen via een uitkering van het gemeentefonds als onderdeel van de mei-, september- en december circulaire (in totaal € 19 miljoen) en door de raad is vanuit de algemene reserve een budget van € 4 miljoen beschikbaar gesteld.

Achtergronden

Door de raad is op 30 november 2022 een besluit genomen om aan huishoudens met een inkomen vanaf 125% tot en met 150% van de toepasselijke bijstandsnorm energietoeslag te verstrekken. Er is een staffel gehanteerd op het percentage van de toepasselijke bijstandsnorm:

- 125% - 130%: € 800
- 130% - 140%: € 500
- 140% - 150%: € 300

Landelijk is er sprake van een discussie omtrent het al dan niet toekennen van de energietoeslag aan studenten; dat heeft geleid tot rechtszaken. Bij de gemeente Leeuwarden is hiervan geen sprake omdat door de raad is besloten dat zelfstandig wonende studenten met een energiecontract op naam ook aanspraak kunnen maken op de energietoeslag. Er zijn reeds aanvragen van studenten goedgekeurd en energietoeslagen uitgekeerd. De lasten ten aanzien van de energietoeslagen hebben betrekking op 2022.

Over 2022 bestaat uiteindelijk een overschot (meer opbrengsten verkregen dan kosten gemaakt) van € 4,6 miljoen. Dit is conform het landelijke beeld en wordt mede veroorzaakt doordat in 2022 ook al bijdragen zijn ontvangen die in 2023 besteed moeten worden. Het resterende budget is per jaareinde gestort in de reserve budgetoverheveling, zodat dit in 2023 ingezet kan worden.

Voldoende controles in het proces om tot uitbetaling te komen

De uitkeringen van de energietoeslagen lopen via GWS Suite – dit betreft tevens de applicatie op basis waarvan de bijstand wordt uitgekeerd. Voor de energietoeslagen is een specifieke codegroep aangemaakt in Suite. Cliënten bij de gemeente Leeuwarden die reeds waren opgenomen in GWS Suite zijn toegewezen aan deze codegroep op basis van de inkomensgegevens die bij de gemeente bekend zijn. Aanvullend is er door de gemeente een (online) aanvraagformulier beschikbaar gesteld voor inwoners. Deze aanvragen zijn beoordeeld door de afdeling Sociale Zaken, waarbij de reguliere controles zijn gedaan op de persoonsgegevens, woonsituatie en het inkomen alvorens het bedrag is beschikt. Dit proces ligt in lijn met het reguliere proces inzake de bijstandsuitkeringen. Voor de uitbetalingen wordt vanuit GWS Suite een betaalbestand aangemaakt en een opdrachtformulier vanuit de BNG. Er worden controles gedaan op het aantal posten, het totaalbedrag en het hash-totaal alvorens wordt overgegaan tot betaling.

Er is door de interne controle een steekproef gedaan op een drietal verstrekte energietoeslagen en hiervan is vastgesteld dat deze rechtmatig verstrekt zijn. In onze jaarrekeningcontrole en gezien de omvang van de energietoeslagen hebben wij steeksproefsgewijs dossiercontroles uitgevoerd en hierbij getoetst of de uitkeringen rechtmatig zijn verstrekt. Op basis van deze werkzaamheden zijn geen afwijkingen geconstateerd.

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Jaarverslag
Jaarrekening
Controleaccenten
Vooruitblik
Onze samenwerking
Bijlagen

Controleaccenten van de gemeenteraad (4/5)

Controleaccent 4: proces subsidieverstrekking: op welke wijze is het proces ingericht en welke processtappen zijn opgenomen om elementen van doelmatigheid/rechtmatigheid intern te toetsen?

Het proces voor de subsidieverstrekkingen is ingericht in Stratech. Binnen deze applicatie vindt dossiervorming plaats voor de subsidies van aanvraag tot en met verstrekking & vaststelling.

Inrichting van het proces

Een aanvraag voor een subsidie komt binnen per post of per e-mail, waarna een beleidsmedewerker de aanvraag doorzet naar de relevante afdeling voor inhoudelijke beoordeling. Er wordt in Stratech een dossier aangemaakt en de aanvraag wordt ter beoordeling klaargezet. Er vindt een juridische en financiële toets plaats. Vervolgens vindt er autorisatie plaats door een manager. De basis hiervoor zijn de richtlijnen in de algemene subsidieverordening. Na autorisatie vindt een verstrekking plaats.

Subsidies lager dan € 50.000 euro worden direct vastgesteld. Voor de overige subsidies is er, afhankelijk van de omvang, sprake van tussentijdse rapportages en periodiek overleg tussen de gemeente en de externe partij.

Bij een aanvraag tot vaststelling dient een externe partij een inhoudelijk verslag van de activiteiten in en een financiële verantwoording over de periode waarop de subsidie betrekking heeft. Bij omvangrijke subsidies is de financiële verantwoording inclusief een controleverklaring van een accountant. De aanvraag tot vaststelling wordt beoordeeld door de betrokken beleidsmedewerkers aan de hand van de verkregen informatie en op basis van de algemene subsidieverordening.

Doelmatigheid

Ten aanzien van de doelmatigheid dient een subsidie-ontvanger tussentijds inhoudelijk te rapporteren over de activiteiten. Aanvullend vinden er periodieke voortgangsoverleggen plaats tussen de subsidie-ontvanger en de gemeente. Het toetsen van de doelmatigheid is niet in formele procedures ingeregeld en er is geen sprake van een gemeentebrede, uniforme aanpak. De mate van tussentijdse rapportages en periodieke overleggen is afhankelijk van de omvang van de subsidie en is verschillend per subsidie-ontvanger. Dit wordt overeengekomen in de subsidiebeschikking.

De voortgang zou in Stratech dossiermatig inzichtelijk moeten worden gemaakt. Vanuit de controle hebben wij geïdentificeerd dat deze dossiervorming niet altijd plaatsvindt. Wij adviseren de gemeente om waar mogelijk meer harmonisatie aan te brengen in dit proces.

Rechtmatigheid

In het kader van de rechtmatigheid vindt toetsing in belangrijke mate achteraf plaats door de verbijzonderde interne controle. Aan de hand van het dossier per subsidie-ontvanger in Stratech worden er controles verricht op de rechtmatigheid aan de hand van de algemene subsidieverordening. De twaalf grootste subsidies worden hierbij beoordeeld (betreft € 51 miljoen van de totale € 72 miljoen aan verstrekte subsidies in 2022) en op het restant vindt steeksproefsgewijs een beoordeling plaats.

In 2022 zijn er ten aanzien van de financiële rechtmatigheid geen bevindingen geconstateerd.

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Jaarverslag
Jaarrekening
Controleaccenten
Vooruitblik
Onze samenwerking
Bijlagen

Controleaccenten van de gemeenteraad (5/5)

Controleaccent 5: Didam-arrest – hoe gaat Leeuwarden daarmee om?

In zijn uitspraak in de zaak 'Didam' bepaalde de Hoge Raad in 2021 dat overheden bij de verkoop van grond gelegenheid moeten bieden aan mogelijke gegadigden om mee te dingen. In gebiedsontwikkelingen moeten onder andere gemeenten sinds eind november 2021 rekening houden met het Didam-arrest. Als gevolg hiervan heeft de gemeente Leeuwarden de volgende maatregelen genomen:

- Er is een nieuwe nota grondprijs- en uitgiftebeleid opgesteld waarin de gevolgen en acties vanuit het Didam-arrest duidelijk naar voren komen. Vaststelling van het beleid wordt voor de zomer verwacht.
- In deze nieuwe nota is beschreven op welke wijze de prijs tot stand komt voor verkopen waarop het Didam-arrest van toepassing is en welke uitzonderingen hierop gelden.
- Voor verkopen die in de afgelopen periode overeengekomen zijn, maar waarvoor nog niet het Didam-arrest gold, zijn publicaties ter inzage gedeeld. In deze publicatie is zichtbaar gemaakt welke kavel dit betreft, wat de omvang hiervan is en aan welke partij de gemeente voornemens is om deze kavel te verkopen. Partijen krijgen 20 dagen na publicatie om een kort geding aanhangig te maken bij bedenkingen. Wij hebben begrepen dat hieruit geen bedenkingen naar voren zijn gekomen.

Als onderdeel van onze werkzaamheden ten aanzien van dit controleaccent hebben wij onder andere de volgende werkzaamheden verricht:

- Doornemen conceptnota Grondprijs- en uitgiftebeleid;
- Doornemen documentatie van voorbeelden die door het Didam-arrest in de markt zijn gezet;
- Beoordelen eventuele reparatie van oude contracten waarbij Didam dient te worden toegepast.

Vanuit deze werkzaamheden hebben wij geconcludeerd dat Leeuwarden serieuze maatregelen heeft getroffen om te voldoen aan het Didam-arrest.

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Jaarverslag
Jaarrekening
Controleaccenten
Vooruitblik
Rechtmatigheidsverantwoording
Klimaat en duurzaamheid
Cybersecurity
Onze samenwerking
Bijlagen

Vooruitblik

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Jaarverslag
Jaarrekening
Controleaccenten
Vooruitblik
Rechtmatigheidsverantwoording
Klimaat en duurzaamheid
Cybersecurity
Onze samenwerking
Bijlagen

Rechtmatigheidsverantwoording

Inzicht in de status van de voorbereidingen

Er wordt goede voortgang geboekt rondom de rechtmatigheidsverantwoording

Leeuwarden is al enkele jaren goed in voorbereiding op de implementatie van de rechtmatigheidsverantwoording. Hierbij is het uiteindelijke streven in de komende jaren om te komen tot een in-control statement. Er is geïnvesteerd in het uitvoeren van verbijzonderde interne controles en gewerkt aan bewustwording in de organisatie, het proefdraaien (in 2021 en 2022) om aan deze bewustwording bij te dragen en het beschrijven c.q. integraal uitwerken van processen. Hierbij is de uitdaging om rechtmatigheid en interne controles verder te integreren in de primaire processen, zodat het vaststellen van rechtmatigheid al onderdeel is van het reguliere proces. Hierin moeten komend jaar (zoals ook verwoord in onze tussentijdse rapportage) nog verdere stappen worden gezet.
In de jaarstukken 2022 is naar onze mening te weinig informatie opgenomen over de positieve stappen die Leeuwarden het afgelopen jaar ook heeft gezet in de voorbereiding op de rechtmatigheidsverantwoording. Door personele wijzigingen is de spreiding over het jaar van IC/VIC-werkzaamheden afgelopen jaar iets minder geweest (er lag veel nadruk op het voorjaar 2023). Dit is een aandachtspunt voor komend jaar, ook omdat de jaarrekening met daarbij een rechtmatigheidsverantwoording straks de start is van onze accountantscontrole.

Regels voor begrotingsonrechtmatigheid worden in de financiële verordening vastgelegd

In de verantwoording moeten het college en de raad toelichten wat de begrotingsonrechtmatigheden zijn. De commissie BBV adviseert tussen raad en college om af te spreken hoe afwijkingen van de begroting geïnterpreteerd worden in het kader van het uitoefenen van het budgetrecht door de raad. Begrotingsonrechtmatigheden die binnen de beleidskaders van de raad passen, moeten worden opgenomen in de rechtmatigheidsverantwoording (voor zover de verantwoordingsgrens is overschreden), maar worden dan niet nader toegelicht in de rechtmatigheidsverantwoording.

Vereiste communicatie op grond van controlestandaarden	Heeft het college al afspraken gemaakt over deze onderwerpen?		
	Ja	Onder-handen	N.v.t.
De verantwoordingsgrens voor 2023 is bepaald op basis van de totale lasten inclusief toevoegingen aan de reserves		●	
De verantwoordingsgrens voor 2023 is vastgesteld door de raad		●	
Het normenkader 2023 is onderhanden of de datum van vaststelling door de raad is gepland		●	
De financiële verordening is herzien indien er staat dat de accountant de rechtmatigheid toetst		●	
De financiële verordening bevat de wijze waarop wordt omgegaan met begrotingsonrechtmatigheden		●	
Het college en de raad hebben overeenstemming inzake de mate van detail in de paragraaf ‘Bedrijfsvoering’		●	
Het interne controleplan van de gemeente bevat een scoping van de processen en balansposten, risicoanalyses per proces en post en de controleaanpak	●		

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Jaarverslag
Jaarrekening
Controleaccenten
Vooruitblik
Rechtmatigheidsverantwoording
Klimaat en duurzaamheid
Cybersecurity
Onze samenwerking
Bijlagen

Klimaat en duurzaamheid

Sturen op realisatie van klimaat- en duurzaamheidsdoelstellingen

Om de doelstellingen van het klimaatverdrag van Parijs te realiseren hebben provincies en gemeenten een belangrijke maatschappelijke rol en taak om gezamenlijk met bedrijven en maatschappelijke organisaties de uitstoot van broeikasgassen te verminderen. Daarnaast hebben lokale overheden ook andere complexe duurzaamheidsopgaven zoals klimaatadaptatie en het verbeteren van de leefomgeving met bijvoorbeeld het bevorderen van circulariteit en biodiversiteit. Om beter op deze opgave te kunnen sturen, adviseren wij om klimaat- en duurzaamheidsdoelstellingen onderdeel te laten zijn van de P&C-cylus. Daarvoor onderkennen we vijf stappen (zie ook blog).

1. Bepaal de opgaven

Ook voor klimaat- en duurzaamheidsambities is de start het formuleren van de ambities/doelstellingen. Vaak zijn de doelstellingen landelijk al bepaald (in verdragen, akkoorden, strategieën), maar moet nog wel inzicht worden verkregen in de (lokale) opgave: waar staan we nu en wat moeten we dan in de komende 10 tot 15 jaar realiseren? Voor de CO_2-opgave wordt vaak aangesloten bij de onderverdeling (sectoren) uit het Nederlandse Klimaatakkoord (2019).

2. Bepaal de kansrijke maatregelen

De lokale klimaat- en duurzaamheidsopgaven moeten vervolgens worden uitgewerkt in transitiepaden voor de komende jaren. Per transitiepad worden de meest kansrijke maatregelen geselecteerd op basis van de geschatte ‘opbrengst’ aan CO_2-reductie.

3. Bepaal de stuurindicatoren (input/output) bij de transitiepaden

Het is goed dat u zich realiseert dat veel nog onbekend en onzeker is en er volop wordt geëxperimenteerd. Monitoren, reflecteren, leren en bijsturen is dus cruciaal en getuigt van professionaliteit. Voor de indicatoren is het verstandig om aan te sluiten bij de landelijke gegevens, metingen en normen, die beschikbaar zijn. Zo wordt een gemeenschappelijke taal gebruikt waarlangs de voortgang kan worden gevolgd.

4. Veranker de sturing in de P&C-cyclus

Ook voor duurzaamheidsdoelstellingen geldt de kracht van de P&C-cyclus, waarin kaderstelling en verantwoording zijn verankerd en de raad zijn controlerende rol kan invullen. Een integrale klimaatbegroting als onderdeel (paragraaf) of bijlage van de P&C-cyclus is aanvullend aan te bevelen, omdat dan de resultaten van de transitiepaden gezamenlijk goed te volgen zijn.

5. Verrijk het inzicht met de impact op de brede welvaart

Het begrip duurzaamheid wordt vandaag de dag breder gebruikt dan alleen voor milieu en klimaat. Internationaal wordt daarvoor de term ESG (Environmental, Social, Governance) gehanteerd. Het CBS stelt sinds 2020 de Monitor Brede Welvaart op (waaraan ook de SDG’s zijn gekoppeld) en biedt een vaste set aan indicatoren om de ontwikkeling van welvaart in de brede zin van het woord – economisch, ecologisch en sociaal-maatschappelijk – in kaart te brengen. Samen geven deze indicatoren een vergelijkbaar inzicht in duurzaamheid in brede zin. In de jaarstukken 2022 gaat Leeuwarden al meer in op de SDG’s (onder andere bij onderdeel 1.5 en door het opnemen in bijlage G van de bredewelvaartsindex). Dit is een mooie start en krijgt naar verwachting in komende jaren een breder vervolg.

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Jaarverslag
Jaarrekening
Controleaccenten
Vooruitblik
Rechtmatigheidsverantwoording
Klimaat en duurzaamheid
Cybersecurity
Onze samenwerking
Bijlagen

Cybersecurity en de komst van de NIS2-richtlijn

In de rapportage interim-bevindingen hebben we terugkoppeling gegeven over cybersecurity. We hebben op basis van interview begrepen dat er zich sindsdien geen significante (cyber)incidenten hebben voorgedaan met een eventuele impact op de controle.

Een relevante ontwikkeling op het gebied van cybersecurity voor de gemeente Leeuwarden is de komst van de nieuwe Europese NIS2-richtlijn. Het doel van deze richtlijn is het verhogen van het algemene niveau van cybersecurity binnen de Europese Unie. Vanuit de nieuwe richtlijn verwachten wij strengere normen, meer aandacht voor governance en meer verantwoordelijkheden voor bestuursleden. Nieuw is hierbij dat niet-naleving beboet kan worden en bestuursleden mogelijk persoonlijk aansprakelijk kunnen worden gesteld.

Deze richtijn is eind 2022 goedgekeurd door het Europees Parlement, waarbij de lidstaten 21 maanden de tijd hebben om deze richtlijn te implementeren in nationale wetgeving. In Nederland zal hier invulling aan gegeven worden door middel van de Wet beveiliging netwerk- en informatiesystemen (Wbni). Organisaties die als ‘essentieel’ of ‘belangrijk’ worden beschouwd moeten vanaf het derde kwartaal van 2024 aan deze regels voldoen. Vanaf dat moment zal hier naar verwachting ook op gehandhaafd gaan worden.

Voor lokale overheden (waaronder gemeenten) geldt dat de NIS2-richtlijn deze als optioneel ‘essentieel’ kenmerkt. Dit houdt in dat lidstaten bij de implementatie van de richtlijn zelf kunnen besluiten in hoeverre deze dienstverlening als ‘essentieel’ wordt gezien. Daarnaast kunnen gemeenten mogelijk ook gekenmerkt worden als essentieel vanuit de ‘essentiële’ sector transport (weg).

Het is op dit moment nog niet duidelijk in hoeverre de Nederlandse lidstaat gemeenten hiervoor aanmerkt. We adviseren de gemeente Leeuwarden een zelfevaluatie uit te voeren en afstemming te zoeken met het ministerie om te bepalen in hoeverre de NIS2-richtlijn ook van toepassing is op uw organisatie. En indien dat het geval is tijdig de benodigde stappen uit te voeren om aan de NIS2-richtlijn te voldoen. Het is hierbij van belang dat deze stappen afgerond zijn vóór het derde kwartaal van 2024.

We hebben begrepen dat hier nog geen actie op is gezet vanuit de gemeente Leeuwarden. Wij adviseren, ondanks het recente vertrek van uw CISO en het aanstaande vertrek van uw ISO, hier voldoende aandacht aan te besteden en tijdig actie op te ondernemen.

Belangrijke stappen ter voorbereiding op de NIS2-richtlijn

- Uitvoeren van een cybersecurityrisicoanalyse om eventuele lacunes met betrekking tot de richtlijn op te sporen. Let op, het gaat hierbij primair om risico’s voor de maatschappij en de economie.
- Identificeren en implementeren van de benodigde cyber-securitymaatregelen die geschikt en proportioneel zijn.
- Implementeren van een proces voor het tijdig melden van significante cybersecurity-incidenten.
- Ontwerpen en implementeren van monitoringmechanismen om de effectiviteit van de maatregelen continu te valideren.

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Jaarverslag
Jaarrekening
Controleaccenten
Vooruitblik
Onze samenwerking
Bijlagen

Onze samenwerking

Jaarrekeningproces vraagt aandacht

Als we terugkijken op het jaarrekeningproces dan zien wij een tweeledig beeld Allereerst zien wij de volgende positieve ontwikkelingen:

- Samen hebben we meer strakke afspraken met elkaar gemaakt en hebben we geïnvesteerd in gezamenlijke sessies over zowel het jaarrekeningproces als inhoudelijke thema's. Dit heeft daadwerkelijk geholpen in de uitvoering van de controles, het opleveren van specifieke informatie over belangrijke thema's en vroegtijdig met elkaar concluderen over belangrijke aandachtspunten.
- Ondanks personele mutaties aan onze kant en wat wijzigingen in functies bij Leeuwarden hebben we elkaar goed weten te vinden en hebben we de periodieke overleggen met elkaar voortgezet. Richting komend jaar organiseren wij, als resultaat van een gezamenlijke evaluatie, wat meer 'benen op tafel'-sessies om te sparren over belangrijke ontwikkelingen.
- De controle van de grondexploitaties is beter verlopen. Onder andere het projectbezoek bij Middelsee fase 2 heeft geholpen om begrip te krijgen in het project. Daarnaast zijn de afspraken in de geknipte controle goed nagekomen en heeft dit geholpen om de controle goed uit te kunnen voeren. De beschikbaarheid tijdens de controle was hierbij goed.

Anderzijds zien we ook belangrijke aandachtspunten in het proces, die actie vragen en die voor een (tijds)intensief proces hebben geleid:

- Bij het opvragen van controle-informatie merken wij samen met uw kernteam jaarrekeningcontrole dat het moeilijk is om de juiste informatie uit de organisatie te verkrijgen (met voldoende diepgang en kwaliteit).
- Bij de start van de jaarrekeningcontrole ligt er niet een complete jaarrekening (inclusief jaarverslag). Normaliter is een complete jaarrekening het startpunt voor onze controle. Nu was het stuk, ondanks de gezamenlijke sessie die we hiervoor hebben georganiseerd, niet compleet.
- De oplevering van belangrijke dossiers is hierbij vertraagd en is gaan schuiven in de tijd (onder andere aanbestedingen en salarissen). Daarnaast zien we dat bij minder grote dossiers de eerste oplevering niet volledig is of niet tijdig is. Inhoudelijke vragen in het jaarrekeningproces blijven hierbij lang openstaan. Het is belangrijk om te beoordelen hoe de kwaliteit van de eerste oplevering kan verbeteren (inclusief uitvoeren goede inhoudelijke interne review). Daarnaast dient te worden beoordeeld hoe de prioriteit in het beantwoorden van vragen kan toenemen.
- Er zijn veel nagekomen boekingen die nog niet in de eerste jaarrekening zijn verwerkt. Dit aantal is aanzienlijk meer dan vorige jaren en heeft betrekking op veel verschillende jaarrekeningposten (waarbij het vorig jaar vaak beperkt was tot sociaal domein-boekingen, conform verwachting).
- Uit de controle blijken meer bevindingen bij reguliere dossiers die opgevolgd moeten worden (onder andere bevindingen kas, toerekening van facturen aan juiste boekjaar).

Het is belangrijk dat op deze onderdelen verbeteringen worden doorgevoerd in het jaarrekeningproces. Wij hebben hiertoe besproken om begin juli een uitgebreide evaluatiesessie te plannen.

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Jaarverslag
Jaarrekening
Controleaccenten
Vooruitblik
Onze samenwerking
Bijlagen

Onze samenwerking

Overzicht van de gemaakte uren

De controle van de jaarrekening van de gemeente Leeuwarden vereist voldoende tijd en aandacht van de teamleden van het juiste niveau voor inhoudelijke werkzaamheden, beoordeling en begeleiding. In overeenstemming met de maatregelen die zijn beschreven in het rapport *In het publiek belang* geven wij hierbij een overzicht van de uren die we hebben besteed aan de controle van het lopende jaar van de gemeente Leeuwarden. De extra gemaakte uren ten opzichte van de planning hebben met name betrekking op extra werkzaamheden als gevolg van toename SiSa-regelingen en migratie salarissysteem, bevindingen in de controle die opgevolgd moesten worden en een niet efficiënte controle door aandachtspunten in het proces.

Categorie	Totaal aantal geplande uren	%	Totaal aantal feitelijke uren (schatting)	%
Partner/senior director	120	7	220	9
(Senior) manager	450	26	130	5
Overig personeel*	1.165	67	2.178	86
Totaal	**1.735**	**100**	**2.528**	**100**

Geen bevindingen te melden rondom onafhankelijkheid

Wij hebben onze naleving van externe normen en ons wereldwijde onafhankelijkheidsbeleid met betrekking tot onze dienstverlening in 2022 bewaakt en bevestigen dat wij aan deze onafhankelijkheidsvereisten hebben voldaan en voldoen.

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Jaarverslag
Jaarrekening
Controleaccenten
Vooruitblik
Onze samenwerking
Bijlagen
SiSa
Materialiteit
Verhoogde risico's
Onze controletools
Communicatie
Verantwoordelijkheden

Bijlagen

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Jaarverslag
Jaarrekening
Controleaccenten
Vooruitblik
Onze samenwerking
Bijlagen
SiSa
Materialiteit
Verhoogde risico's
Onze controletools
Communicatie
Verantwoordelijkheden

SiSa

Geen bevindingen in de SiSa-bijlage

Wij hebben in onze controle specifieke werkzaamheden verricht om een oordeel te kunnen geven over de getrouwheid en rechtmatigheid van de financiële verantwoordingsinformatie in de SiSa-bijlage bij de jaarrekening 2022. In 2022 zijn er veel SiSa-regelingen bijgekomen. Van de 47 huidige regelingen zijn er 17 nieuw ten opzichte van voorgaand jaar. Voor de bevindingen uit onze controle gelden op grond van het Besluit accountantscontrole decentrale overheden (BADO) zwaardere rapporteringstoleranties dan voor andere onderdelen van de reguliere jaarrekening.

De rapporteringstolerantie is per specifieke uitkering:

- € 12.500 indien de omvangsbasis kleiner dan of gelijk is aan € 125.000;
- 10% indien de omvangsbasis groter dan € 125.000 en kleiner dan of gelijk is aan € 1.000.000;
- € 125.000 indien de omvangsbasis groter is dan € 1.000.000.

De rapporteringstolerantie heeft geen consequenties voor de omvang en aard van de controle van specifieke uitkeringen. In de volgende tabel hebben wij onze bevindingen per specifieke uitkering opgenomen. Uit onze controlewerkzaamheden komen geen materiële afwijkingen naar voren. Wij hebben de getrouwheid en rechtmatigheid van de SiSa-bijlage in de jaarrekening 2022 vastgesteld.

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Jaarverslag
Jaarrekening
Controleaccenten
Vooruitblik
Onze samenwerking
Bijlagen
SiSa
Materialiteit
Verhoogde risico's
Onze controletools
Communicatie
Verantwoordelijkheden

Bevindingen per SiSa-regeling

Nr.	Regeling/indicator	Naam specifieke uitkering	Fout of onzekerheid	Financiële omvang in euro's	Toelichting fout/ onzekerheid
1	A12B	Incidentele bijdrage ondersteuning naleving controle op coronatoegangsbewijzen (SiSa tussen medeoverheden)	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
2	A13	Regeling specifieke uitkering naleving controle coronatoegangsbewijzen	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
3	A16	Bekostigingsregeling opvang ontheemden Oekraïne	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
4	A17	Regeling specifieke uitkering voorkomen georganiseerde en ondermijnende jeugdcriminaliteit	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
5	B2	Regeling specifieke uitkering gemeentelijke hulp gedupeerden toeslagenproblematiek	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
6	C9	Specifieke uitkering woningbouwimpuls	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
7	C10	Tijdelijk besluit specifieke uitkering verbetering digitale dienstverlening	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
8	C31	Regeling vaststelling regels verstrekken eenmalige specifieke uitkering aan gemeenten huisvesting kwetsbare doelgroepen	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
9	C32	Regeling specifieke uitkering ventilatie in scholen	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
10	C41B	Regeling specifieke uitkering Regeling flexibele inzet woningbouw (SiSa tussen medeoverheden)	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
11	C43	Regeling reductie energiegebruik woningen	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
12	C47	Volkshuisvesting	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
13	C55	Aanpak energiearmoede	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.

Uit onze controlewerkzaamheden komen geen materiële afwijkingen naar voren. Wij hebben de getrouwheid en rechtmatigheid van de SiSa-bijlage in de jaarrekening 2022 vastgesteld.

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Jaarverslag
Jaarrekening
Controleaccenten
Vooruitblik
Onze samenwerking
Bijlagen
SiSa
Materialiteit
Verhoogde risico's
Onze controletools
Communicatie
Verantwoordelijkheden

Bevindingen per SiSa-regeling

Nr.	Regeling/indicator	Naam specifieke uitkering	Fout of onzekerheid	Financiële omvang in euro's	Toelichting fout/ onzekerheid
14	C62	Regeling specifieke uitkering kwijtschelding gemeentelijke belastingen Specifieke uitkering aan gemeenten voor de bekostiging van de kwijtschelding van gemeentelijke belastingen van gedupeerden door de toeslagenaffaire	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
15	C72	Specifieke uitkering 3e ronde programma Proeftuinen Aardgasvrije Wijken	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
16	D8	Onderwijsachterstandenbeleid 2019-2022 (OAB)	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
17	D10	Volwasseneneducatie			
18	D11	Regeling specifieke uitkering extra financiële middelen RMC-functie	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
19	D12	Regeling regionale aanpak voortijdig schoolverlaten 2020-2024	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
20	D12A	Regionaal programma voortijdig schoolverlaten	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
21	D14	Regeling specifieke uitkering inhalen Covid-19 gerelateerde onderwijsvertragingen	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
22	D19	Tijdelijke onderwijshuisvesting ontheemden	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
23	D21	Specifieke uitkering impuls jongerencultuur	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
24	E3	Subsidieregeling sanering verkeerslawaai	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
25	E10B	Regeling specifieke uitkering snelfietsroutes (SiSa tussen medeoverheden)	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.

Uit onze controlewerkzaamheden komen geen materiële afwijkingen naar voren. Wij hebben de getrouwheid en rechtmatigheid van de SiSa-bijlage in de jaarrekening 2022 vastgesteld.

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Jaarverslag
Jaarrekening
Controleaccenten
Vooruitblik
Onze samenwerking
Bijlagen
SiSa
Materialiteit
Verhoogde risico's
Onze controletools
Communicatie
Verantwoordelijkheden

Bevindingen per SiSa-regeling

Nr.	Regeling/indicator	Naam specifieke uitkering	Fout of onzekerheid	Financiële omvang in euro's	Toelichting fout/ onzekerheid
26	E20	Regeling stimulering verkeersmaatregelen 2020-2021	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
27	E21	Regeling specifieke uitkering circulaire ambachtscentra 2020-2022	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
28	E44B	Tijdelijke impulsregeling klimaatadaptatie 2021–2027 (SiSa tussen medeoverheden)	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
29	E56	Regeling specifieke uitkering doelmatig en duurzaam gebruik verkeersinfrastructuur 2021	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
30	E83	Tijdelijke regeling specifieke uitkering bodem 2022	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
31	E84	Regeling stimulering verkeersveiligheidsmaatregelen 2022-2023	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
32	FRL13C	Trekkerschap natuurinclusief werken	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
33	G2	Gebundelde uitkering op grond van artikel 69 Participatiewet_gemeentedeel 2021	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
34	G3	Besluit bijstandverlening zelfstandigen 2004 (uitsluitend kapitaalverstrekking) _gemeentedeel 2021	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
35	G4	Tijdelijke overbruggingsregeling zelfstandig ondernemers (Tozo)_gemeentedeel 2021	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
36	G10	Wet inburgering 2021_gemeentedeel 2022	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
37	G12	Kwijtschelden publieke schulden SZW-domein hersteloperatie kinderopvangtoeslagaffaire	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.

Uit onze controlewerkzaamheden komen geen materiële afwijkingen naar voren. Wij hebben de getrouwheid en rechtmatigheid van de SiSa-bijlage in de jaarrekening 2022 vastgesteld.

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Jaarverslag
Jaarrekening
Controleaccenten
Vooruitblik
Onze samenwerking
Bijlagen
SiSa
Materialiteit
Verhoogde risico's
Onze controletools
Communicatie
Verantwoordelijkheden

Bevindingen per SiSa-regeling

Nr.	Regeling/indicator	Naam specifieke uitkering	Fout of onzekerheid	Financiële omvang in euro's	Toelichting fout/ onzekerheid
38	G13	Regeling specifieke uitkering onderwijsroute	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
39	H1	Ministeriële regeling heroïnebehandeling	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
40	H4	Regeling specifieke uitkering stimulering sport	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
41	H7	Regeling specifieke uitkering aanpak huiselijk geweld en kindermishandeling	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
42	H8	Regeling Sportakkoord 2020-2022	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
43	H10	Regeling specifieke uitkering vastgoedtransitie gesloten jeugdhulp 2020	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
44	H12	Regeling specifieke uitkering lokale preventieakkoorden of preventieaanpakken	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
45	H20	Regeling specifieke uitkering vastgoedtransitie residentiële jeugdhulp 2021	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
46	H22	Regeling specifieke uitkering regionaal projectleider aanpak huiselijk geweld en kindermishandeling 2022	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
47	H25	Regeling Specifieke uitkering ijsbanen en zwembaden (ronde 3)	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.

Uit onze controlewerkzaamheden komen geen materiële afwijkingen naar voren. Wij hebben de getrouwheid en rechtmatigheid van de SiSa-bijlage in de jaarrekening 2022 vastgesteld.

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Jaarverslag
Jaarrekening
Controleaccenten
Vooruitblik
Onze samenwerking
Bijlagen
SiSa
Materialiteit
Verhoogde risico's
Onze controletools
Communicatie
Verantwoordelijkheden

Materialiteit

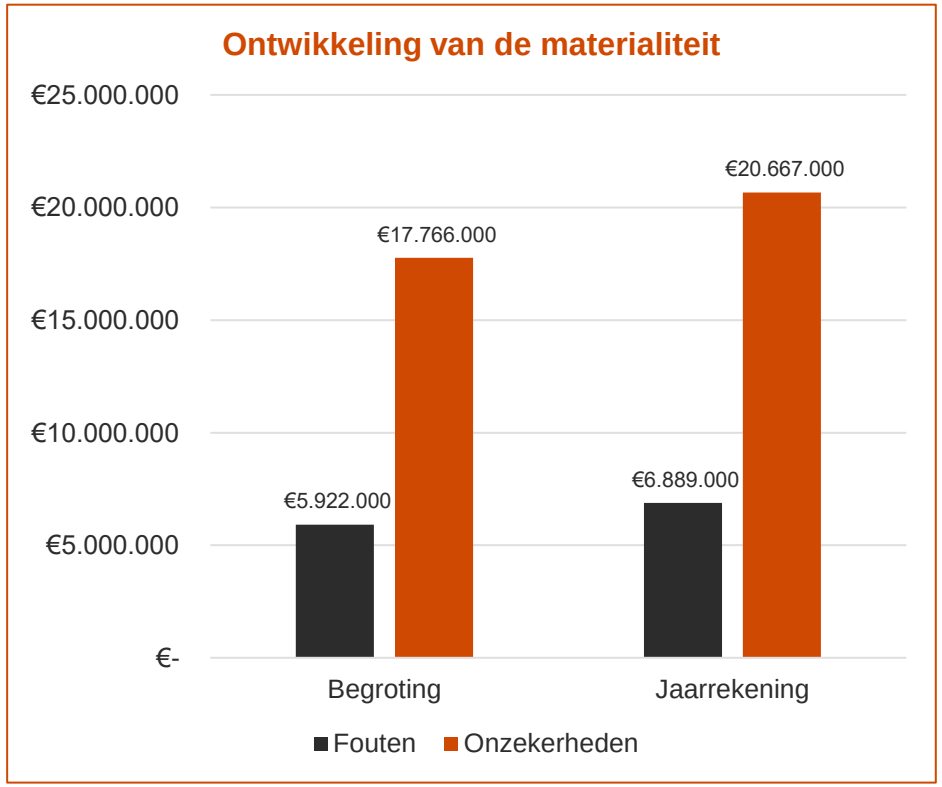
De materialiteit is gedurende de controle toegenomen

De gehanteerde materialiteit is € 6,88 miljoen

De reikwijdte van onze controle wordt beïnvloed door het toepassen van materialiteit. Het begrip 'materieel' wordt toegelicht in de paragraaf 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening' in onze controleverklaring. Afwijkingen worden als materieel beschouwd wanneer redelijkerwijs kan worden verwacht dat ze, elk afzonderlijk of in totaal, gevolgen kunnen hebben voor de economische beslissingen die gebruikers op grond van de jaarrekening nemen.

In het Besluit accountantscontrole decentrale overheden (BADO) zijn de goedkeuringstoleranties bepaald die de accountant ten behoeve van de oordeelsvorming over de jaarrekening van de gemeente hanteert. De totale werkelijke kosten van de gemeente, inclusief de toevoegingen aan de bestemmingsreserves, vormen de totale werkelijke kosten van de gemeente. De materialiteit bepaalt de aard, timing en omvang van onze controle-werkzaamheden en het effect van vastgestelde afwijkingen op onze verklaring.

In ons controleplan hebben wij een materialiteit vastgesteld van € 5,9 miljoen. De materialiteit wordt echter geactualiseerd op basis van de feitelijke financiële gegevens en wijzigingen in uw organisatie en omgeving gedurende het hele jaar. Aangezien de werkelijke lasten, inclusief dotaties aan de bestemmingsreserves, hoger zijn dan in de programmabegroting op basis waarvan wij onze initiële materialiteit hebben berekend, heeft er op basis van de wettelijke uitgangspunten een verhoging plaatsgevonden naar € 6,88 miljoen.

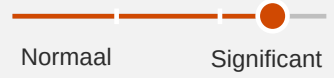
Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Jaarverslag
Jaarrekening
Controleaccenten
Vooruitblik
Onze samenwerking
Bijlagen
SiSa
Materialiteit
Verhoogde risico's
Onze controletools
Communicatie
Verantwoordelijkheden

Verhoogde risico’s

Bij de uitvoering van de werkzaamheden ten aanzien van de verhoogde risico’s hebben we geen uitzonderingen of aanwijzingen van frauduleuze activiteiten opgemerkt

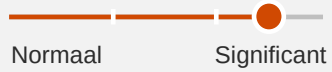
In onderstaande tabel geven wij een samenvatting van de bevindingen van verrichte werkzaamheden met betrekking tot de significante en hogere-normale risico’s die in ons controleplan zijn vastgesteld.

Ten opzichte van ons controleplan hebben wij het significante risico inzake het ontbreken van adequate beheersingsmaatregelen op mutaties stamgegevens van crediteuren bijgesteld naar een normaal risico.

Risico	Uitkomst controlewerkzaamheden	Risiconiveau
De inherente mogelijkheid van het management om interne beheersingsmaatregelen te doorbreken	Het doorbreken van de beheersingsmaatregelen door het college c.q. management is op basis van de controlestandaarden altijd een significant risico. Interne beheersingsmaatregelen, ongeacht hoe goed in opzet en bestaan, kunnen risico’s van materiële onjuistheden in de jaarrekeningen slechts beperken, en niet volledig afdekken, wegens de inherente beperkingen van interne beheersingsmaatregelen. We hebben een data-analyse uitgevoerd op (handmatige) boekingen 2022 voor de gemeente Leeuwarden. We hebben uit hoofde van deze test geen ongebruikelijke transacties geconstateerd.	
Waardering van de grondexploitaties is niet juist	Het risico van waardering van de grondexploitaties is doorgaans bij gemeenten een verhoogd risico. Dit komt omdat er veel schattingsposten zijn gemoeid bij deze balanspost. Behalve de parameters (kostenstijging, opbrengstenstijging, etc.) is de waardering gebaseerd op een raming van nog te maken kosten en nog te realiseren opbrengsten. We hebben controlewerkzaamheden uitgevoerd op de waardering en we hebben uit hoofde van deze werkzaamheden geen bijzonderheden geconstateerd.	
Gunning van (Europese) aanbesteding aan bevriende partijen	Dit risico rondom mogelijke gunning aan bevriende partijen is doorgaans bij gemeenten een verhoogd risico. Dit komt omdat gemeenten zaken doen met een veelvoud aan leveranciers met ook nog een grote diversiteit in inkoop van goederen en diensten. Bij onze controlewerkzaamheden hebben we gecontroleerd of voldoende functiescheiding is gehanteerd bij aanbestedingstrajecten en bij het aangaan van contracten. We hebben bij het uitvoeren van deze controlewerkzaamheden geen bevindingen geconstateerd.	

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Jaarverslag
Jaarrekening
Controleaccenten
Vooruitblik
Onze samenwerking
Bijlagen
SiSa
Materialiteit
Verhoogde risico's
Onze controletools
Communicatie
Verantwoordelijkheden

Verhoogde risico's

Risico	Uitkomst controlewerkzaamheden	Risiconiveau
Het ontbreken van adequate beheersingsmaatregelen op mutaties stamgegevens van crediteuren	Als onderdeel van de interim-controle hebben wij vastgesteld dat de gemeente Leeuwarden opvolging heeft gegeven aan de tekortkoming in het betalingsproces waarbij geen (formele) autorisatie plaatsvond op crediteurenstamgegevens. Hierbij constateerden wij wel dat functioneel beheerders rechten hebben om de geïmplementeerde beheersingsmaatregelen te omzeilen door aanpassingen te maken in de database. Wij hebben dit proces opnieuw beoordeeld als onderdeel van de jaarrekeningcontrole en hierbij zijn wij tot de conclusie gekomen dat deze medewerkers geen rol hebben in het inkoop- en betalingsproces. Deze functioneel beheerders zorgen uitsluitend voor het beheer van onder andere Unit4Financials. Tevens vinden er nog meerdere controles plaats op bijvoorbeeld de voorlopige betaallijst voordat betaling plaatsvindt. Op grond hiervan merken wij dit niet meer aan als frauderisico en hebben wij dit ten opzichte van het controleplan bijgesteld naar een normaal risico.	
Frauderisico in de omzetverantwoording van de grondexploitaties	Dit risico rondom mogelijke niet-zakelijke transacties bij grondverkopen is doorgaans bij gemeenten met een relatief grote projectportefeuille een verhoogd risico. Dit komt omdat er doorgaans veel grondverkopen plaatsvinden. Bij onze controlewerkzaamheden hebben we gecontroleerd of bij grondverkopen een marktconforme prijs is ontvangen en dat daarbij de bandbreedtes zijn gehanteerd die de raad heeft meegegeven in de grondprijzennota. We hebben bij het uitvoeren van deze controlewerkzaamheden geen bijzonderheden geconstateerd.	
Aanbestedingen voldoen niet aan EU-aanbestedingsrichtlijn	De aanbestedingsrichtlijnen zijn complex. De omvang van de onrechtmatige aanbestedingen is toegenomen van € 3,7 miljoen naar € 5,18 miljoen. De onrechtmatigheden komen voort uit dossiers die in het verleden ten onrechte (nog) niet zijn aanbesteed. In de conclusie zijn wij nader ingegaan op de geconstateerde onrechtmatigheden vanuit de controle van de aanbestedingen.	

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Jaarverslag
Jaarrekening
Controleaccenten
Vooruitblik
Onze samenwerking
Bijlagen
SiSa
Materialiteit
Verhoogde risico's
Onze controletools
Communicatie
Verantwoordelijkheden

Onze controletools

De uitkomsten uit onze toegepaste controletools

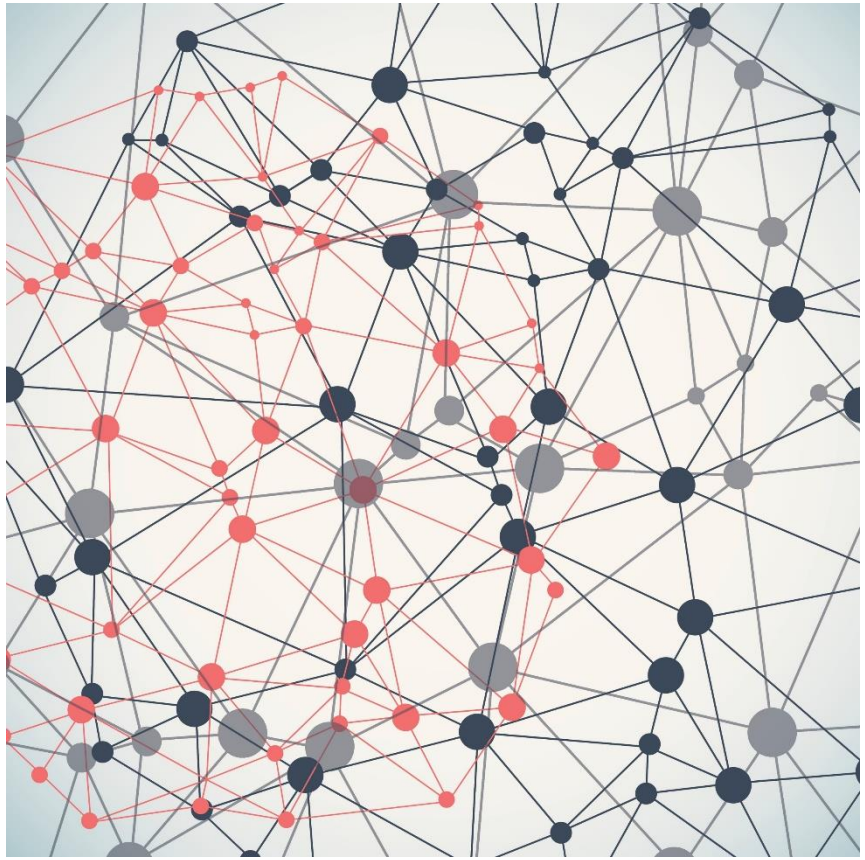
In onze controle maken wij gebruik van controletools. Hieronder geven wij u de uitkomsten weer van onze werkzaamheden.

Halo for Journals

Met Halo for Journals kunnen alle boekingen worden doorzocht, getest en geanalyseerd om ongebruikelijke relaties en patronen aan het licht te brengen. Hierdoor wordt de kwaliteit van de tests verbeterd, kunnen wij risico's beter beoordelen en kunnen wij ons focussen op de dingen die echt belangrijk zijn. Wij hebben Halo for Journals toegepast op onze werkzaamheden met betrekking tot het risico op het doorbreken van interne beheersingsmaatregelen door het college c.q. management. Vanuit deze controle zijn geen bevindingen geconstateerd.

HR Insights

HR Insights richt zich op de controle van de salariskosten. Door het geautomatiseerd uitvoeren van een aantal controlestappen (zoals een integrale bruto-nettocontrole en het vaststellen van de juistheid van de sociale premies) kan snel worden geconcludeerd of de salarisadministratie op orde is. Door de migratie naar AFAS is het dit jaar mogelijk geweest om deze tool in te zetten in de controle. Vanuit deze controle zijn geen materiële bevindingen geconstateerd.

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Jaarverslag
Jaarrekening
Controleaccenten
Vooruitblik
Onze samenwerking
Bijlagen
SiSa
Materialiteit
Verhoogde risico's
Onze controletools
Communicatie
Verantwoordelijkheden

Communicatie

Update over onze communicatie met u

Vereiste communicatie op grond van controlestandaarden	Controleplan	Rapportage interim-bevindingen	Accountantsverslag
Mededeling over de verantwoordelijkheden van de accountant	●		
Bevestiging van de onafhankelijkheid van PwC	●		●
De zaken die zijn aangemerkt als kernpunten van de controle	●		●
Eventuele significante tekortkomingen in de interne controle		●	●
Eventuele ontdekte of vermoede fraude		●	●
Niet naleven van wet- en regelgeving			●
Schriftelijke bevestigingen gevraagd van het college van burgemeester en wethouders			●
Alle zaken die van invloed zijn op de vorm en inhoud van de controleverklaring			●
Standpunt van de accountant over belangrijke kwalitatieve aspecten van de verslaggeving door het college			●
Rapporteren over significante moeilijkheden, aangelegenheden en overige zaken die van belang zijn voor het toezicht op het financiële verslaggevingsproces			●
Niet-gecorrigeerde afwijkingen			●
Significante aangelegenheden die naar voren komen tijdens de controle in verband met verbonden partijen van de gemeente			●
Beschrijving van de reikwijdte en timing van de controle, waaronder significante risico's	●	●	●

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Jaarverslag
Jaarrekening
Controleaccenten
Vooruitblik
Onze samenwerking
Bijlagen
SiSa
Materialiteit
Verhoogde risico's
Onze controletools
Communicatie
Verantwoordelijkheden

Verantwoordelijkheden

Overzicht van verantwoordelijkheden van het college en de raad met betrekking tot fraude en niet-naleving van wet- en regelgeving

De verantwoordelijkheden van het college

Deze bestaan uit:

- het identificeren en monitoren van de wet- en regelgeving die van toepassing is op de gemeente en zorgen voor volledigheid ervan;
- het uitvoeren van een risicobeoordeling die expliciet het risico op fraude omvat, door een analyse van prikkels en druk, kansen, en gedrag en rationalisatie, en het risico van niet-naleving van wet- en regelgeving;
- het opstellen en uitvoeren van programma's en beheersingsmaatregelen ter preventie, ontmoediging en opsporing van fraude (fraudebestrijdings-programma's) en niet-naleving van wet- en regelgeving;
- het waarborgen dat de cultuur en de omgeving van de gemeente integer zijn en ethisch gedrag bevorderen;
- ervoor zorgen dat de activiteiten van de gemeente worden uitgevoerd conform de bepalingen van wet- en regelgeving, inclusief het voldoen aan de wet- en regelgeving waarin de vaststelling van de bedragen en de toelichtingen in de jaarrekening wordt geregeld;
- het onderzoeken van iedere vermeende of vermoede misstand die onder de aandacht van het college c.q. management wordt gebracht.

De verantwoordelijkheden van degenen die zijn belast met toezicht (de gemeenteraad)

Deze bestaan uit:

- het versterken van een cultuur van integriteit en ethisch gedrag door middel van actief toezicht;
- het beoordelen van de vaststelling van frauderisico's door het college c.q. management en niet-naleving van wet- en regelgeving, het nemen van passende maatregelen en het zorgen voor een juiste *tone at the top*;
- het waarborgen dat het management en het college passende maatregelen nemen om fraude en niet-naleving van wet- en regelgeving te ontmoedigen en te voorkomen, voor een betere bescherming van medewerkers en andere belanghebbenden;
- het onderzoeken van iedere vermeende of vermoede misstand die onder de aandacht van de gemeenteraad wordt gebracht;
- het aannemen van een kritische houding ten opzichte van het college op het gebied van niet-gebruikelijke transacties met verbonden partijen.

Aanbiedingsbrief
Onze kernboodschappen
Onze conclusies
Ontwikkelingen 2022
Jaarverslag
Jaarrekening
Controleaccenten
Vooruitblik
Onze samenwerking
Bijlagen
SiSa
Materialiteit
Verhoogde risico's
Onze controletools
Communicatie
Verantwoordelijkheden

Verantwoordelijkheden

Overzicht van verantwoordelijkheden van ons als accountant met betrekking tot fraude en niet-naleving van wet- en regelgeving

De verantwoordelijkheid van de accountant

Deze bestaat uit:

- het plannen en uitvoeren van de controle om een redelijke zekerheid te krijgen dat de jaarrekening geen afwijkingen van materieel belang bevat, hetzij door fraude of door fouten;
- het beoordelen of de programma's en de interne beheersingsmaatregelen van de gemeente, waarmee geïdentificeerde risico's van materiële fouten als gevolg van fraude en van niet-naleving van wet- en regelgeving worden aangepakt, op de juiste wijze zijn opgezet en worden uitgevoerd;
- het evalueren van het proces dat het college c.q. management hanteert voor het beoordelen van de doeltreffendheid van de programma's en interne beheersingsmaatregelen in verband met fraude en niet-naleving van wet- en regelgeving;
- het evalueren van iedere fraude door het college c.q. management en het effect op de beheersingsomgeving;
- het adequaat reageren op tijdens de controle geconstateerde (vermoede) fraude en niet-naleving van wet- en regelgeving.

Onze doelstellingen met betrekking tot fraude en niet-naleving van wet- en regelgeving in de context van onze controle van de jaarrekening

Deze zijn als volgt:

- het vaststellen en beoordelen van het risico van materiële onjuistheden in de jaarrekening als gevolg van fraude en als gevolg van niet-naleving van wet- en regelgeving;
- het verkrijgen van voldoende geschikte controle-informatie met betrekking tot de beoordeelde risico's van materiële onjuistheden als gevolg van fraude, door een gepaste controleaanpak te ontwerpen en te implementeren;
- het verkrijgen van voldoende geschikte controle-informatie met betrekking tot de naleving van de bepalingen van die wet- en regelgeving waarvan algemeen wordt erkend dat ze directe gevolgen hebben voor de bepaling van materiële bedragen en toelichtingen in de jaarrekening; en
- het adequaat reageren op tijdens de controle geconstateerde (vermoede) fraude en niet-naleving van wet- en regelgeving.